

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**“ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
УКРАЇНИ”**

Харків
2012

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”**

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
УКРАЇНИ”**

(відповідно до вимог ECTS:
галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”)

для студентів I курсу

**Харків
2012**

Навчально-методичний посібник для самостійної роботи і семінарських занять з навчальної дисципліни “Історія держави і права України” (відповідно до вимог ECTS: галузь знань 0304 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”, напрям підготовки 6.030401 “Правознавство”) для студентів I курсу / уклад.: В. Д. Гончаренко, Є. О. Васильєв, В. М. Єрмолаєв та ін. – Х.: Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2012. – 73 с.

У к л а д а ч і : В. Д. Гончаренко,
Є. О. Васильєв,
В. М. Єрмолаєв,
Г. Г. Каратаєва,
М. Ш. Киян,
К. М. Лісогорова,
В. А. Лизогуб,
Ю. М. Походзіло,
В. В. Россіхін,
І. М. Скуратович,
Н. О. Харасик,
С. А. Черниченко,
М. М. Швердін,
Д. А. Шигаль

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 2 від 27.04.2012 р.)*

1. ВСТУП

Історія держави і права України є фундаментальною навчальною дисципліною, мета якої навчити студентів розуміти державно-правові реалії сучасності, сутність, негативні та позитивні риси чинного права. Під час опанування матеріалу передбачається пізнання і використання закономірностей виникнення, розвитку і функціонування держав і правових систем, прогнозування їх подальшої еволюції.

На заняттях студенти отримують уявлення про: предмет і метод історії держави і права; її місце в системі юридичних наук; методологію її викладу і вивчення; зміст основних категорій історико-правової науки; її головні теоретичні напрямки; періодизацію курсу історії держави і права України; становлення держави і формування права; загальне і особливе у виникненні та розвитку держави і права; правове становище окремих соціальних груп населення; еволюцію державного ладу і форм правління; основні джерела і галузі матеріального та процесуального права; головні етапи виникнення і розвитку принципів демократичної, соціальної, правової держави, розподілу влади, пріоритету прав і свобод людини; становлення системи законодавства в Україні; етапи систематизації права тощо.

При вивченні історії держави і права України передбачається проведення лекцій, семінарських та індивідуальних занять, консультацій, виконання самостійних завдань студентами з використанням схем, таблиць, карт, методичних рекомендацій, проходження поточного модульного контролю.

Підсумковою формою контролю є іспит, під час якого перевіряється рівень засвоєння отриманих знань, уміння їх застосовувати при вирішенні конкретних професійних завдань.

У результаті опанування навчального матеріалу студенти повинні:

– **знати** предмет і метод історії держави і права України; сучасний стан і проблематику цієї науки; розвиток суспільного ладу на різних етапах вітчизняної історії; систему органів влади й управління, суду в Україні зі стародавніх часів до сучасності; державно-правові інститути в Україні; основні джерела робо-

власницького, феодального, буржуазного та радянського права; структуру судових органів, поліцейської служби; перешкоди і проблеми, які виникали на шляху будівництва української державності; історію кодифікації права України;

– **вільно орієнтуватися** в системі основних джерел історії держави і права України;

– **уміти** використовувати досвід історії держави і права в практичній діяльності під час створення демократичної правової держави в Україні; аналізувати правові акти та інші документи за допомогою різних наукових методів, спираючись, передусім, на принцип історизму; використовувати в практичній діяльності знання основних принципів континентальної та англосаксонської систем права; самостійно робити правильні прогнози в галузі суспільно-політичного життя України на основі історико-правових знань.

2. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ п/ п	Тема	Всього годин	У тому числі			
			лекції	семінари	самостійна робота	індивідуальна робота

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Історія держави і права України за часів феодалізму

1	Предмет і метод історії держави і права України	4	2		2	
2	Перші державні утворення і право на території Північного Причорномор'я і Приазов'я (середина I тис. до н.е. – V ст. н.е.)	2			2	
3	Держава і право східних слов'ян у період зародження і становлення феодальних відносин (VI – поч. XII ст. н.е.)	13	6	4	3	
4	Держава і право Південно-Західної Русі в період феодальної роздробленості (XII – XIV ст.)	6	2	2	2	
5	Суспільно-політичний лад і право українських земель у складі Литви, Польщі і Речі Посполитої (кінець XIV – I пол. XVII ст.)	8	4	2	2	
6	Визвольна війна українського народу 1648-1654 рр. Відродження національної держави і права України	7	4	2	1	
7	Входження України до складу Росії, його правове оформлення	5	2	2	1	
8	Правове становище України у складі Росії (II пол. XVII – XVIII ст.)	8	4	2	2	
9	Суспільно-політичний лад і право західноукраїнських земель (II пол. XVII – II пол. XVIII ст.)	4	2		2	
Тестування з тем змістового модуля I		2		2		

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Суспільно-політичний лад і право України за часів утвердження і розвитку капіталізму

10	Суспільно-політичний лад і право України у складі двох імперій – Російської і Австрійської (кінець XVIII – I пол. XIX ст.)	4	2		2	
11	Суспільно-політичний лад і право в Україні у складі Росії (II пол. XIX ст.)	15	6	6	3	
12	Суспільно-політичний лад і право Галичини, Північної Буковини і Закарпаття (II пол. XIX – поч. XX ст.)	2			2	
Тестування з тем змістового модуля II		2		2		

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. Держава і право України у XX ст.

13	Суспільно-політичний лад і право Правобережної, Лівобережної та Південної України у складі Російської імперії (з поч. XX ст. – 1917 р.)	5	2	2	1	
14	Соціально-політичний лад і право України після перемоги Лютневої демократичної революції	3	2		1	
15	Відродження української національної державності (1917 – 1920 рр.)	11	4	4	3	
16	Утворення Української Радянської Республіки	5	2	2	1	
17	Державно-правове будівництво в УСРР у 1919 – 1920 рр.	2			2	
18	Держава і право України у період нової економічної політики (1921 – 1929 рр.)	9	2	4	3	
19	Держава і право УРСР у період панування командно-адміністративної системи управління (30-ті рр. XX ст.)	8	4	2	2	
20	Приєднання західноукраїнських земель до складу УРСР	2			2	
21	Держава і право України в роки Великої Вітчизняної війни (1941 – 1945 рр.)	6	2	2	2	

22	Держава і право України у повоєнні роки (1945 – поч. 1950-х рр.)	4	2		2	
23	Держава і право України у період десталінізації (сер. 50-х – поч. 60-х рр. XX ст.)	8	4	2	2	
24	Держава і право України у період сповільнення розвитку (сер. 60-х – перша пол. 80-х рр. XX ст.)	6	2	2	2	
25	Держава і право України у період перебудови (1985 – 1991 рр.)	5	2	2	1	
26	Початок розбудови Української незалежної держави	6	2	2	2	
Тестування з тем змістового модуля III		2		2		
Разом		180*	64	50	50	16

* У тому числі 16 год – індивідуальна робота

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою Національного
університету “Юридична академія
України ім. Ярослава Мудрого”
(протокол № 8 від 20 квітня 2012 р.)

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ”

Розділ I. ПРЕДМЕТ І МЕТОД ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

Предмет, методологія курсу історії держави і права України, місце курсу в системі юридичних навчальних дисциплін.

Історіографія курсу. Наукова і навчальна література з курсу.

Наукова періодизація історії держави і права України.

Розділ II. ПЕРШІ ДЕРЖАВНІ УТВОРЕННЯ І ПРАВО НА ТЕРИТОРІЇ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР’Я І ПРИАЗОВ’Я (середина I тис. до н.е. – V ст. н. е.)

Виникнення і розвиток скіфської держави: державний та суспільно-політичний лад; джерела та основні риси права.

Античні міста-держави: Ольвія, Херсонес, Пантікапей, Тіра та ін. Суспільно-політичний лад, джерела й основні риси права.

Боспорське царство. Його суспільно-політичний лад, джерела та основні риси права.

Значення рабовласницьких держав Північного Причорномор’я для процесу розкладу родоплемінного устрою, виникнення державності у східних слов’ян.

Розділ III. ДЕРЖАВА І ПРАВО СХІДНИХ СЛОВ'ЯН У ПЕРІОД ЗАРОДЖЕННЯ І СТАНОВЛЕННЯ ФЕОДАЛЬНИХ ВІДНОСИН (VI – поч. XII ст. н.е.)

Східні слов'яни, їх походження, розселення на території України. Родоплемінна організація суспільства та її розклад: родовий уклад життя людей, зародження патріархального рабства, формування феодальних відносин. Переростання родових общин у територіальні.

Східнослов'янські племена, союзи племен, племінні княжіння. Союз союзів племінних княжінь Середнього Подніпров'я під назвою “Русь” (VIII ст. н.е.).

Суперсоюз племінних княжінь під назвою “Руська земля” (поч. IX ст.) – попередник держави Київська Русь.

Утворення і розвиток держави з центром у Києві. Формування її території. Норманська та інші теорії походження Київської Русі.

Суспільний лад. Великі київські князі. Місцеві князі. Бояри. Духовенство. Міське населення. Смерди. Закупи. Кабальні люди. Холопи.

Державний лад. Ранньофеодальна монархічна форма правління. Вищі органи влади: великий київський князь, рада при великому князі. Удільні князі. З'їзди князів (снеми). Відносини васалітету-сюзеренітету. Віче. Судові органи. Двірцево-вотчинна система управління. Військо. Церковна організація.

Джерела права Київської Русі: звичаєве право, князівське законодавство, міжкнязівські договори, постанови князівських з'їздів і вічевих зборів, договори Київської Русі з іноземними державами. Джерела церковного права: церковні статuti Володимира і Ярослава, збірки канонічного права. “Руська правда” – пам'ятка права Київської Русі.

Основні риси права. Право власності, зобов'язальне право, право спадщини. Сімейно-шлюбне право. Поняття і види злочинів, мета і система покарань. Основні риси судочинства.

Історичне значення Київської Русі.

Розділ IV. ДЕРЖАВА І ПРАВО ПІВДЕННО-ЗАХІДНОЇ РУСИ В ПЕРІОД ФЕОДАЛЬНОЇ РОЗДРОБЛЕНОСТІ (XII – XIV ст.)

Розвиток суспільно-політичного ладу Русі на початковому етапі феодальної роздробленості. Суспільний лад. Державний лад.

Зміни в суспільно-політичному ладі південно-західних земель у період поглиблення феодальної роздробленості і боротьби Русі проти навали кочових орд та інших іноземних загарбників (XIII-XIVст.).

Утворення і розвиток Галицько-Волинського князівства. Галицько-Волинська держава – спадкоємиця Київської Русі.

Суспільний лад. Князі. Боярська аристократія. Духовенство. Міські жителі. Сільське населення. Смерди. Холопи. Правове становище окремих соціальних груп.

Державний устрій. Князівська влада. Коронація князя Данила як короля. Рада бояр. Удільні князі. З'їзди князів. Віче. Військо. Заснування Галицької митрополії. Міське управління. Значення Галицько-Волинського князівства.

Основні риси права південно-західних земель періоду феодальної роздробленості (XII – перша половина XIV ст.).

Розділ V. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЛАД І ПРАВО УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У СКЛАДІ ЛИТВИ, ПОЛЬЩІ І РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (кінець XIV – перша половина XVII ст.)

Приєднання українських земель до Великого Литовського князівства. Захоплення частини земель України Польщею. Утворення держави Речі Посполитої. Люблінська унія 1569 р. Зміни в політично-правовому становищі українських земель.

Суспільний лад. Князі, магнати, бояри, шляхта. Духовенство. Міське населення. Селянство, його верстви і групи. Закріпачення селян.

Державний лад. Установлення нового адміністративно-територіального поділу. Ліквідація князівств і земель. Запрова-

дження воєводств і повітів. Центральні і місцеві органи влади і управління в Україні. Судові установи.

Особливості територіального устрою Галичини. Буковина у складі Молдавії і Туреччини. Закарпаття у складі Угорського королівства. Чернігово-Сіверщина у складі Великого князівства Московського.

Українська колонізація Подніпров'я і Запоріжжя. Витоки та причини виникнення українського козацтва. Поява перших січей. Козацтво як явище світової історії. Запорізька Січ – державно-політичне утворення українського народу. Військово-політична організація Запорізької Січі. Козацька символіка. Організація реєстрового козацтва.

Джерела права. Звичаєве право. Сеймові і королівські конституції. Конституція Казимира 1468 р. “Устава на волоки” 1557 р. Литовські статuti 1529, 1566, 1588 рр. Магдебурзьке право. Зародження і розвиток козацького права. “Ординація війська Запорізького” 1638 р., зміст і значення.

Основні риси права. Право власності. Спадкове право. Зобов'язальне право. Злочини і покарання. Судовий процес.

Розділ VI. ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ 1648 – 1654 рр. ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

Політико-правове і соціально-економічне становище України напередодні повстання 1648 р. Причини і характер війни. Русійні сили війни. Гетьман Б. Хмельницький.

Суспільний лад. Вигнання з України польських магнатів, шляхти, іезуїтів і ксьондзів. Зміцнення становища православної шляхти і духовенства. Козацька старшина. Рядові козаки. Міські жителі та їх розшарування. Селянство.

Формування української національної держави. Територія. Новий адміністративно-територіальний поділ. Зборівський договір від 8 серпня 1649 р. Білоцерківський договір від 18 вересня 1651 р.

Вищі органи влади й управління. Загальновійськова ко-

зацька рада. Рада Генеральної старшини. Гетьман. Генеральний уряд. Полковники і полкові уряди. Сотники і сотенні уряди. Курінні отамани. Городові отамани. Запорізька Січ, її внутрішня організація. Поєднання військово-адміністративної і судової влади. Магістрати і ратуші, їх структура, права та обов'язки. Козацьке військо. Суд.

Джерела права. Звичаєве право – основа права гетьманської держави. Нормативні акти гетьманської військово-адміністративної влади. Зміни в застосуванні законодавства польсько-литовського походження.

Основні риси права періоду визвольної війни 1648-1654 рр. Історичне значення визвольної війни українського народу.

Розділ VII. ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ДО СКЛАДУ РОСІЇ І ЙОГО ПРАВОВЕ ОФОРМЛЕННЯ

Причини та передумови входження України до складу Росії. Українсько-російські зв'язки в роки визвольної війни 1648-1654 рр. Взаємовідносини із союзниками у війні з Польщею (Туреччина, кримський хан, Молдавія). Переяславська рада.

Рішення Земських соборів у лютому 1651 р. та жовтні 1653 р. Переяславська угода 1654 р. – воєнно-політичний та релігійний союз між Московською та Українсько-Козацькою державами. Березневі статті Богдана Хмельницького. Жалувані грамоти царя від 27 березня та 12 квітня 1654 р.

Наслідки Переяславської угоди для української держави і народу. Форма державно-правових зв'язків між Україною та Росією за Переяславською угодою 1654 р.

Подальше обмеження: Переяславські статті 1659 р., Глухівські статті 1669 р.

Розділ VIII. ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНИ У СКЛАДІ РОСІЇ (II половина XVII – XVIII ст.)

Поділ Гетьманщини на Лівобережну і Правобережну Україну. Суспільний лад. Формування українського шляхетст-

ва, його злиття з російським дворянством. Поширення на Україну дії “Жалуваної грамоти дворянству” 1785 р. Духовенство і зміни у його правовому становищі. Правове становище селянства. Правове становище міського населення.

Ліквідація козацького стану. Остаточне закріплення всіх категорій українського селянства.

Автономія України. Гетьманські статті. Органи місцевого самоврядування. Загальновійськова рада. Рада генеральної старшини. Генеральний уряд. Гетьманська влада. Полкові уряди. Сотенні уряди. Курінні і городові отамани. Збройні сили. Магістрати і ратуші. Судові органи. Церква. Особливості політичного устрою на Слобожанщині. Зміни в політичному становищі Запорізької Січі та Південної України.

Органи самодержавного управління Україною. Малоросійський приказ, I Малоросійська колегія, II Малоросійська колегія.

Наступ російського царату на права і вільності України. Ліквідація української національної державності. Запровадження військового та адміністративно-територіального устрою в Україні відповідно до загальної централізованої системи управління Російською імперією.

Соціально-економічні і політичні наслідки скасування автономії України у складі Росії.

Правова система України за умовами входження до складу Росії. Джерела права. Звичаї. Гетьманські і полковничі універсали. Рішення загальновійськової і генеральної старшинської рад. Збереження джерел права польсько-литовського походження. Конституція Пилипа Орлика (1710 р.). Джерела церковного права. Кодифікація права в першій половині XVIII ст. Робота кодифікаційної комісії 1728 р. “Права, за якими судиться малоросійський народ” 1743 р. Кодифікація права у другій половині XVIII ст. “Суд і розправа в правах малоросійських”. “Екстракт малоросійських прав” 1767 р. “Екстракт із указів, інструкцій та установ” 1786 р.

Цивільне право. Сімейне право. Кримінальне право. Судочинство.

**Розділ ІХ. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЛАД І ПРАВО
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ
(друга половина XVII – друга половина XVIII ст.)**

Наслідки національно-визвольної війни 1648-1654 рр. Гадяцький договір 1658 р.

Соціально-політичний розвиток та правове становище Галичини і Правобережжя у складі Речі Посполитої. Органи публічної влади та джерела права на українських землях у складі Речі Посполитої. Адміністративно-територіальний устрій Речі Посполитої.

Соціально-політичний розвиток та правове становище Закарпаття у складі Угорщини. Органи публічної влади та джерела права. Адміністративно-територіальний устрій на українських землях у складі Угорщини.

Соціально-політичний розвиток та правове становище Північної Буковини і Криму у складі Туреччини. Органи публічної влади та джерела права на українських землях у складі Туреччини.

**Розділ Х. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЛАД
І ПРАВО УКРАЇНИ У СКЛАДІ ДВОХ ІМПЕРІЙ
(РОСІЙСЬКОЇ І АВСТРІЙСЬКОЇ)
(кінець XVIII – перша половина XIX ст.)**

Три поділи Речі Посполитої (1772, 1793, 1795 рр.), приєднання Криму до Росії та вплив цих подій на політико-правове становище й історичну долю України. Лівобережжя, Правобережжя і Південь України у складі Російської імперії, Північна Буковина, Галичина і Закарпаття у складі Австро-Угорської імперії.

1. Суспільно-політичний лад і право України у складі Росії в період після ліквідації української державності (перша половина XIX ст.)

Суспільний лад. Дворянство. Купецтво. Духовенство. Почесні громадяни. Селянство. Поміщицькі селяни. Державні селяни. Жителі міст.

Політичний лад. Адміністративно-територіальний поділ. Система самодержавних органів управління Україною. Комітет у справах Західних губерній. Генерал-губернатори. Губернатори, губернське правління, комітети, комісії. Градоначальники. Повітовий апарат управління. Земський суд і земський справник. Самоврядування державних селян. Судова система. Сільська розправа. Волосна розправа. Повітовий суд. Совісний суд. Губернська палата цивільного суду. Губернська палата кримінального суду. Головний суд на Лівобережжі. Магістратські та ратушні суди. Скасування судових органів місцевого походження.

Джерела і кодифікація права. Звичаї. Російське законодавство. Литовський статут у руській редакції 1811 р. Збірники магдебурзького права. Указна практика. Кодифікація права “Зібрання малоросійських прав” 1807 р. – проект цивільного кодексу. Робота кодифікаційної комісії 1826 р. “Звід місцевих законів Західних губерній” 1838 р. Сільський судовий статут. Скасування дії магдебурзького права і Литовського статуту. Введення в дію на території України “Зводу Законів Російської імперії” у редакції 1842 р.

Цивільне право. Сімейне право. Кримінальне право. Судочинство.

2. Галичина, Північна Буковина і Закарпаття у складі Австро-Угорської імперії

Становище окремих регіонів українських земель у складі Австро-Угорської імперії. Реформи Габсбургів у західних областях України. Суспільний лад. Правове становище населення та його особливості в окремих регіонах українських земель.

Політичний лад. Адміністративно-територіальний поділ.

Галицька надворна канцелярія. Провінційний становий сейм. Губернатор і губернське правління. Окружні старости циркулів і дистриктів. Обмеження міського самоврядування.

Судова система.

Джерела і кодифікація права. Цивільний кодекс 1797 р. Цивільно-процесуальний кодекс 1792 р., його нова редакція і введення в дію у Галичині у 1796 р. і 1807 р. Кримінальний і Кримінально-процесуальний кодекси кінця XVIII – початку XIX ст.

Розділ XI. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЛАД І ПРАВО В УКРАЇНІ У СКЛАДІ РОСІЇ (друга половина XIX ст.)

Суспільний лад. Дворянство, духовенство, купецтво, особисте і потомствене дворянство. Формування буржуазії і робітничого класу. Селянська реформа 1861 р. в Україні.

Політичний лад. Система самодержавних органів управління в Україні. Буржуазні реформи в галузі державного будівництва і особливості їх проведення в Україні. Земська реформа 1864 р. Міська реформа 1870 р. Військова реформа. Поліцейська реформа. Судова реформа 1864 р. Контрреформи 80-90-х рр.

Джерела права. Специфіка використання загальноросійського права в Україні. Цивільне право. Сімейне право. Кримінальне право. Судочинство.

Розділ XII. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЛАД І ПРАВО ГАЛИЧИНИ, ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ І ЗАКАРПАТТЯ (друга половина XIX ст. – початок XX ст.)

Революція 1848 р. в Європі і зміни в політико-правовому становищі Галичини, Північної Буковини і Закарпаття.

Суспільний лад. Скасування кріпацтва у 1848 р. і зміни в суспільних відносинах. Правове становище окремих соціальних груп. Шляхта. Духовенство. Селянство.

Політичний лад. Зміни в адміністративно-територіальному устрої. Галицьке намісництво та імперський намісник. Крайове управління Буковиною на чолі з крайовим президентом. Місцеві органи управління: повітові старости, міські бургомістри, сільські войти. Жупи в Закарпатті. Дворянські збори.

Органи крайового і місцевого самоврядування. Крайові сейми Галичини і Буковини. Повітові, міські та сільські органи самоврядування. Крайові комітети, маршалки. Повітові общини. Імперський закон 1862 р. про місцеве самоврядування. Галицький крайовий закон про общини 1866 р. Повітова рада і повітовий комітет. Реформа міського самоврядування. Статут для міста Львова. Міська рада і міський магістрат, їх компетенція і підпорядкування.

Українське представництво в парламентських установах Австро-Угорщини.

Судова реформа за імперським “Положенням про суд” 1849 р.

Джерела права. Способи кодифікації місцевого права. Цивільний кодекс Австрії 1811 р. і його застосування. Цивільний кодекс 1895 р. Торговий кодекс 1863 р. Закон про компетенцію суду 1852 р. Закон про судочинство у безспірних справах 1854 р. Цивільно-процесуальний кодекс Австрії 1895 р.

Кримінальний кодекс Австрії 1852 р. Військово-кримінальний кодекс Австрії 1855 р. Дія кодексів на території Галичини і Буковини. Кримінальний кодекс Угорщини 1879 р. та його запровадження на території Закарпаття.

Суспільно-політичний лад і право Галичини, Північної Буковини і Закарпаття на початку ХХ ст.

Розділ XIII. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЛАД І ПРАВО ПРАВОБЕРЕЖНОЇ, ЛІВОБЕРЕЖНОЇ ТА ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (з початку ХХ ст. до 1917 р.)

Перша буржуазно-демократична революція 1905-1907 рр. в Україні. Поєднання революційної боротьби мас із національно-визвольним рухом. Створення українських націо-

нальних партій. Загальноросійські політичні партії в Україні. Виникнення Рад робітничих депутатів.

Суспільний лад. Правові основи аграрної реформи 1906-1910 рр. та особливості її запровадження в окремих регіонах України. Правове становище дворянства, духовенства, буржуазії, почесних громадян, селянства і робітників. Його зміни за маніфестом 17 жовтня 1905 р. і законами, що прийняті на його основі.

Зміни в політичному ладі. Маніфести від 6 серпня і 17 жовтня 1905 р. Державна дума і Державна рада. Склад і діяльність депутатів від українських губерній у Державній думі Росії. Українська думська громада. Третьочервневий державний переворот і його наслідки для України. Характер Російської монархії.

Перша світова війна 1914-1918 рр. та її наслідки для України. Україна в планах учасників Першої світової війни 1914-1918 рр. Оголошення в українських губерніях воєнного або надзвичайного стану. Мілітаризація місцевого апарату державної влади і управління. Комісії і уповноважені особливих нарад у губернських і повітових містах. Обласні і місцеві військово-промислові комітети. Військово-польові суди.

Цивільне, адміністративне і кримінальне законодавство в період революції 1905-1907 рр., Першої світової війни 1914-1918 рр., а також наступних реакцій. Розвиток надзвичайного законодавства щодо охорони імперських порядків.

Розділ XIV. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЛАД І ПРАВО УКРАЇНИ ПІСЛЯ ПЕРЕМОГИ ЛЮТНЕВОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Причини та передумови Лютневої демократичної революції. Росія в Першій світовій війні. Соціально-економічне та політичне становище Російської імперії напередодні Лютневої революції.

Перемога Лютневої революції. Повалення самодержавства. Формування Тимчасового уряду. Двоєвладдя.

Початок створення в Україні нових політичних струк-

тур. Створення Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів. Професійні спілки та фабрично-заводські комітети. Солдатські та флотські комітети. Міліція та Червона гвардія.

Тимчасовий уряд та його органи в Україні. Формування місцевих органів влади. Дія законодавства Тимчасового уряду в Україні.

Події в Петрограді влітку 1917 р. та їх вплив на політичну обстановку в Україні. Липнева криза Тимчасового уряду. Корнілівський заколот. Падіння Тимчасового уряду.

Розділ XV. ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ (1917-1920 рр.)

Історичні передумови відродження національної державності українського народу.

1. Становлення Української Народної Республіки (УНР)

Утворення Української Центральної Ради. М. Грушевський – голова Центральної Ради. Виникнення нових політичних партій і розширення складу Центральної Ради. Обрання комітету Центральної Ради (Мала Рада). Перший універсал Центральної Ради. Утворення Генерального Секретаріату Центральної Ради.

Другий універсал Центральної Ради. “Статут вищого управління України” від 27 липня 1917 р. “Тимчасова інструкція Генеральному Секретаріатові” Тимчасового уряду від 17 серпня 1917 р.

Третій універсал Центральної Ради від 7 (20) листопада 1917 р. Проголошення Української Народної Республіки. Зміни в Центральній Раді і Генеральному Секретаріаті. Питання території і адміністративного поділу Української Народної Республіки.

Зовнішньополітична діяльність Української Народної Республіки. Четвертий універсал Центральної Ради від 9 (22)

січня 1918 р. та його зміст і значення. Проголошення України незалежною державою. Створення нового уряду незалежної держави – Ради Міністрів Української Народної Республіки. Місцеві органи. Правоохоронні органи. Збройні сили.

Нормотворча діяльність Центральної Ради, Малої Ради, Генерального Секретаріату і Ради Міністрів України.

Конституція Української Народної Республіки (статут про державний устрій, права і вольності УНР) 1918 р., її зміст і значення.

2. Гетьманська держава

Хліборобський конгрес 29 квітня 1918 р. у Києві. Обрання П. Скоропадського Гетьманом України, розпуск Центральної Ради УНР. Причини падіння УНР.

“Грамота до всього українського народу” П. Скоропадського від 29 квітня 1918 р. і перехід влади до гетьмана. “Закони про тимчасовий державний устрій України” від 29 квітня 1918 р., їх зміст і значення.

Державне будівництво Гетьманату. Створення і розвиток Ради Міністрів – уряду гетьманської держави. Місцеві правоохоронні органи. Розбудова збройних сил.

Зовнішня політична діяльність гетьмана та його уряду. Право періоду гетьманської держави.

Опозиція проти гетьмана. Падіння гетьманської держави.

3. Українська Народна Республіка часів Директорії

Прихід Директорії до влади і перші кроки державного будівництва. Трудовий конгрес. Виборче право. Інструкція від 5 січня 1919 р. про норми представництва на Трудовий конгрес. Рішення Трудового конгресу “Закон про форму влади в Україні”. Внутрішня і зовнішня політика Директорії. Зміни у складі Директорії. Перехід влади до Головного отамана С. Петлюри. Закон про формування державного устрою та порядок законодавства в УНР від 12 листопада 1920 р.

Положення Варшавського і Ризького договорів щодо України. Падіння УНР і його причини.

4. Становлення і розвиток Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР)

Розпад Австро-Угорської імперії та його політичні наслідки. Збори депутатів Східної Галичини в імперському парламенті, членів Галицького та Буковинського сеймів, представників політичних партій 18 жовтня 1918 р. Створення Української Національної Ради та її Статут від 18 жовтня 1918 р.

Відозва Української Національної Ради від 1 листопада 1918 р. до українського народу, її зміст і значення.

Тимчасовий Основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії, ухвалений Українською Національною Радою 13 листопада 1918 р. Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки.

Створення уряду ЗУНР – Тимчасової Ради Міністрів. Формування місцевого адміністративного апарату. Вибори до Української Народної Ради від 4 січня 1919 р.

Є. Петрушевич – Президент Західноукраїнської Народної Республіки. Підготовка до злуки ЗУНР із УНР. Універсали Директорії УНР про об'єднання із ЗУНР від 22 січня 1919 р. і рішення Трудового Конгресу з цього питання.

Значення акту злуки УНР із ЗУНР. Падіння ЗУНР, його причини.

Розділ XVI. УТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Становлення і розвиток Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів у 1917 р. Боротьба за владу Рад у жовтні – грудні 1917 р. I Всеукраїнський з'їзд Рад у Харкові та його рішення. Проголошення Української Радянської Республіки. Центральний Виконавчий Комітет Рад. Радянський уряд України – Народний Секретаріат. Радянське державне будівництво у грудні 1917 р. – березні 1918 р. II Всеукраїнський з'їзд Рад. ЦВК Рад України. Народний Секретаріат. Місцеві Ради. Над-

звичайні органи Радянської влади. Створення радянського суду. Військові сили Української Радянської Республіки. Створення основ радянського права.

Розділ XVII. ДЕРЖАВНО-ПРАВОВЕ БУДІВНИЦТВО В УСРР В 1919-1920 рр.

Створення Тимчасового робітничо-селянського уряду Української Республіки Рад і його Маніфест про відновлення влади Рад (29 листопада 1918 р.).

III з'їзд Рад робітничих, селянських та червоно-армійських депутатів у Харкові (6 – 10 березня 1919 р.). Прийняття Конституції УСРР.

Відновлення органів радянської влади на місцях. Ревкоми. Ради. Комнезами. Тимчасове положення “Про організацію робітничо-селянської влади на місцях”. Тимчасове положення “Про організацію місцевих органів Радянської влади і порядок управління”. Наказ IV Всеукраїнського з'їзду Рад “Про зміцнення робітничо-селянської влади”. Органи управління народним господарством УСРР. Формування радянських збройних сил. Декрет РНК УСРР від 14 лютого 1919 р. “Про суд”. Тимчасове положення про народні суди і революційні трибунали УСРР. Військові трибунали. Залізничні трибунали. Декрет “Про організацію Всеукраїнської Надзвичайної Комісії”.

Постанова НКВС “Про утворення Головного управління Радянської робітничо-селянської міліції”.

Становлення радянського права. Цивільне право. Декрет про націоналізацію власності, правове регулювання розподілу, продовольча і хлібна розверстка. Інші заходи політики воєнного комунізму.

Декрет “Про соціалістичний землеустрій і перехідні заходи до соціалістичного землекористування” (1919 р.). Закон “Про землю” (1920 р.). Основні риси трудового права.

Декрет “Про цивільний шлюб і про введення книг актів громадянського стану”. Декрет “Про скасування спадкоємства”. Постанова НКЮ УСРР “Про введення в дію «Керівних засад з

кримінального права»". Основні риси процесуального права.

Розвиток зв'язків УСРР із РСФРР та іншими радянськими республіками.

Розділ XVIII. ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНИ В ПЕРІОД НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ (1921 – 1929 рр.)

Нова економічна політика та її законодавче оформлення в УСРР.

Перебудова державного апарату у зв'язку з переходом до нової економічної політики.

Утворення СРСР. Правові основи входження УСРР до складу Союзу РСР. Конституція СРСР 1924 р. Створення в складі УСРР Молдавської АСРР (1924 р.).

Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. ВУЦВК. Раднарком УСРР. Українська економічна рада. Наркомати УСРР. ДПУ УСРР.

Місцеві органи влади та управління. Положення про губернські, окружні і районні з'їзди Рад і їх виконавчі комітети. Українізація радянського державного апарату.

Судова система. Положення про судоустрій УСРР 1929 р. Організація прокуратури. Утворення адвокатури. Закріплення перебудови державного апарату у Конституціях України.

Кодифікація українського радянського законодавства. Законодавство Союзу РСР та його дія в УСРР.

Адміністративне право і Адміністративний кодекс УСРР (1927 р.).

Цивільне право. Декларація про основні майнові права, що визнаються в УСРР (1922 р.). Цивільний кодекс УСРР (1922 р.). Положення про трести (1923 і 1927 рр.). Кодекс законів про народну освіту (1922 р.). Земельний кодекс УСРР (1922 р.). Закон про ліси УСРР (1923 р.).

Кодекс законів про працю УСРР (1922 р.). Кодекс законів про сім'ю, опіку, подружжя та акти громадянського стану УСРР (1926 р.).

Кримінальне право. Кримінальний кодекс УСРР (1922 р.), його зміни і доповнення у зв'язку з прийняттям союз-

них актів “Положення про злочини державні” і “Положення про військові злочини” (1927 р.).

Процесуальне право. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР (1922 р.), його зміни і доповнення у зв'язку з союзним законодавством (1927 р.). Виправно-трудоий кодекс УСРР (1925 р.). Цивільно-процесуальний кодекс УСРР (1924 р.), його зміни і доповнення (1929 р.).

Розділ XIX. ДЕРЖАВА І ПРАВО УРСР У ПЕРІОД ПАНУВАННЯ КОМАНДНО-АДМІНІСТРАТИВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ (30-ті рр. XX ст.)

Утвердження в СРСР наприкінці 20-х – на початку 30-х рр. бюрократичної командно-адміністративної системи управління та культури особи Й. Сталіна.

Індустріалізація і насильницька колективізація сільсько-го господарства, їх законодавче забезпечення. Голодомор в Україні 1932 – 1933 рр. Зміни в соціально-класовій структурі суспільства.

Конституція УРСР 1937 р. та її декларативний характер. Система органів влади і управління за Конституцією. Перебудова державного апарату.

Репресивний апарат і порушення ним законності. Масовий терор в Україні. Деформації у праві.

Розділ XX. ПРИЄДНАННЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ДО СКЛАДУ УРСР

Державно-правовий лад у західноукраїнських землях у 20 – 30-ті рр. XX ст.

1. Українські землі під владою Польщі

Зобов'язання Польщі забезпечити українцям культурну автономію (28 червня 1919 р.). Приєднання Галичини до Польщі (14 березня 1923 р.). Закон Польщі від 26 вересня 1922 р. про надання самоврядування трьом галицьким воєводствам – Львівському, Станіславському і Тернопільському.

Ліквідація екзильного уряду ЗУНР (15 березня 1923 р.). Створення у Відні Організації Українських Націоналістів (ОУН) (січень 1929 р.). Участь українців у виборах до сейму Польщі. Створення Української Парламентської Репрезентації у Польщі.

Становище українських земель у складі Польщі у 30-ті рр. та напередодні Другої світової війни.

2. Українські землі під владою Румунії

Встановлення і підтримання стану облоги і поліцейського режиму на Буковині.

Заснування Української Національної партії. Політичні процеси над українськими націоналістами у військових судах (1937 р.).

3. Закарпаття під владою Чехословаччини

Внутрішня автономія Закарпаття під назвою “Підкарпатська Русь”. Адміністративний край на чолі з губернатором (до 1928 р.). Створення Підкарпатського краю на чолі з президентом.

Мюнхенський договір чотирьох держав 1938 р. Створення автономного уряду Підкарпатського краю (8 жовтня 1938 р.). Конституційний закон Чехословаччини від 22 жовтня 1938 р. про федерацію карпатсько-української держави з чехами і словаками.

Віденський арбітраж (2 листопада 1938 р.). Приєднання півдня Закарпаття до Угорщини. Вибори до сейму Карпатської України. І сейм Карпатської України (15 березня 1939 р.). Про-

голошення державної самостійності. Прийняття Конституції. Обрання президента Карпатської України.

Угорська окупація Карпатської України.

Початок Другої світової війни і заходи СРСР по забезпеченню своїх інтересів. Радянсько-німецький договір та секретний протокол про розподіл сфер впливу в Європі.

Вступ радянських військ на територію Східної Галичини. Вибори до Народних Зборів України та рішення про її входу до УРСР. Утворення західноукраїнських областей у складі УРСР.

Вступ радянських військ у Північну Буковину і Бессарабію. Закон Верховної Ради СРСР про включення Північної Буковини, Бессарабії до УРСР. Вихід АМ РСР з УРСР і утворення МРСР у складі СРСР. Утворення Чернівецької області у складі УРСР.

Радянське будівництво в західноукраїнських землях.

Розділ XXI. ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНИ В РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ (1941-1945 рр.)

Участь УРСР у Великій Вітчизняній війні проти фашистської Німеччини. Перебудова органів державної влади і державного управління. Найвищі органи влади і управління УРСР. Місцеві органи влади і управління. Суд і прокуратура.

Проголошення відновлення української державності та утворення українського Державного Правління (30 червня 1941 р.). Створення і діяльність УПА.

Окупаційний режим в Україні.

Звільнення території УРСР від тимчасової окупації. Рішення з'їзду народних комітетів у Мукачеві про возз'єднання з УРСР (26 листопада 1944 р.).

Особливості розвитку права УРСР у роки Великої Вітчизняної війни.

Міжнародна діяльність УРСР. Українська РСР – член-засновник ООН.

Розділ XXII. ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНИ У ПОВОЄННІ РОКИ (1945 – поч. 50-х рр.)

Закінчення Другої світової війни. Перехід до мирного будівництва. Відбудова і подальший розвиток народного господарства.

Перебудова державного апарату. Найвищі і місцеві органи влади та управління. Суд. Прокуратура.

Діяльність репресивного апарату в умовах подальшого посилення культу особи Й. Сталіна. Труднощі в діяльності Радянської влади в західних областях України.

Цивільне право. Сімейне право. Земельне право. Трудове право. Кримінальне право. Процесуальне право.

Розділ XXIII. ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНИ У ПЕРІОД ДЕСТАЛІНІЗАЦІЇ (середина 50-х – початок 60-х рр. XX ст.)

XX з'їзд КПРС і Україна. Курс на відродження демократичних принципів державного будівництва. Демократизація організації і діяльності найвищих і місцевих органів влади й управління. Спроби вдосконалення форм управління промисловістю, будівництвом, сільським господарством, наукою та культурою.

Ліквідація репресивних органів сталінського тоталітарного режиму. Реабілітація невинних жертв сталінізму, непослідовність і незавершеність цього процесу.

Перебудова судової системи. Посилення прокурорського нагляду та укріплення законності.

Зміни в законодавстві. Початок нової кодифікації радянського законодавства в кінці 50-х – на початку 60-х рр. XX ст.

Розділ XXIV. ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНИ В ПЕРІОД СПОВІЛЬНЕННЯ ТЕМПІВ РОЗВИТКУ І ЗАСТОЮ (середина 60-х – перша половина 80-х рр. XX ст.)

Соціально-економічне і політичне життя в Україні в умовах зміцнення командно-адміністративної системи управління.

Спроби запровадження господарської реформи 1965-1967 рр. Підміна економічних методів керівництва народним господарством командно-адміністративними методами.

Поступове згортання демократії. Подальша бюрократизація державного апарату. Конституція УРСР 1978 р. та її декларативний характер. Перебудова державного апарату згідно з Конституцією УРСР 1978 р.

Продовження кодифікації українського радянського законодавства. Поточне законодавство. Завершення розроблення нових кодексів УРСР на підставі основ союзного законодавства. Приведення законодавства у відповідність до Конституції УРСР 1978 р.

Розділ XXV. ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПЕРЕБУДОВИ (1985-1991 рр.)

Поглиблення кризи тоталітарної системи. Проголошення курсу на прискорення соціально-економічного розвитку країни. Демократизація суспільно-політичного життя в Україні у другій половині 80-х рр.

Реформа державного апарату. Прийняття Закону УРСР від 27 жовтня 1989 р. “Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР”. Запровадження інституту президентства в СРСР. Зміни у виборчому законодавстві. Вибори до Верховної Ради та місцевих рад у березні 1990 р.

Зміни у статусі УРСР як союзної республіки у складі СРСР. Закон СРСР від 26 квітня 1990 р. “Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб’єктами федерації”.

Декларація про державний суверенітет УРСР від 16 лип-

ня 1990 р. Закон Української РСР від 3 серпня 1990 р. “Про економічну самостійність Української РСР”. Зміни у структурі вищих органів виконавчої влади УРСР.

Реформування цивільного, трудового та екологічного законодавства. Зміни у кримінальному та процесуальному законодавствах.

Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.

Розділ XXVI. РОЗБУДОВА УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ

Зміцнення державного суверенітету України, Закон Верховної Ради України від 17 вересня 1991 р. “Про зміни і доповнення до Конституції України”.

Постанова “Про проголошення незалежності України” і Акт проголошення незалежності. Розгортання державотворчих процесів.

Удосконалення державного апарату. Подальше реформування права України.

Розробка і прийняття Конституції України 1996 р. як закономірне і логічне завершення процесу творення українським народом власної держави.

Основні тенденції розвитку держави і права України після прийняття Конституції України 1996 р.

4. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Проведення семінарських занять сприятиме поглибленню знань, покликане полегшити вивчення та засвоєння найскладніших і найважливіших тем курсу з історії держави і права України.

На семінарських заняттях закріплюється матеріал лекційного курсу, а також під час обговорення питань теми студенти набувають певних навичок формулювання і висловлювання своїх думок. При підготовці до занять студенти повинні самостійно опрацювати джерела, звертаючись до відповідних хрестоматій, а також до нових підручників з історії держави і права України.

На кожному семінарському занятті слід брати активну участь у дискусії, уміти відстоювати свою позицію. Це враховується при визначенні підсумкової оцінки.

З усіх питань студенти можуть знайти матеріал до конкретних тем у фундаментальному довідниковому виданні “Юридична енциклопедія” (1998-2004), а також у рекомендованій літературі.

Розділ 3. Держава і право східних слов'ян у період зародження і становлення феодальних відносин (VI – поч. XII ст. н.е.)

Тема 1. “Руська правда” – пам'ятка права Київської Русі (4 год)

П л а н

1. Загальна характеристика “Руської правди”, її походження, джерела, списки, редакції.
2. Правове становище населення Київської Русі.
3. Право власності. Спадкове право.
4. Зобов'язальне право.

5. Поняття злочину за “Руською правдою”. Види злочинів.
6. Система покарань за “Руською правдою”.
7. Форма судового процесу за часів “Руської правди”.
8. Досудові відносини сторін: заклич, звід, гоніння сліду.
9. Судовий розгляд справи. Система доказів за “Руською правдою”. Виконання судових рішень.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Історія держави і права України: підруч. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. – [у 2-х т.]. – Т. 1. – К. – 2003 (*далі* – Підручник. – Т. 1).

Хрестоматія з історії держави і права України / за ред. В. Д. Гончаренка. – К., 2003. (*далі* – Хрестоматія).

Момотов В. В. Формирование русского средневекового права в IX – XIV вв. / В. В. Момотов. – М.: Зерцало-М, 2003.

Правовий звичай як джерело українського права IX-XIX ст. / за ред. І.Б. Усенка. – К., 2006.

Ященко О. Розвиток інституту співучасті в деяких “державних злочинах” у період від “Руської правди” до Литовських Статутів / О. Ященко // Підприємництво, госп-во і право. – 2011. – № 9. – С. 135-138.

Юшков С. В. Русская Правда: происхождение, источники, ее значение / С. В. Юшков // Антологія укр. юрид. думки. – [у 10 т.]. – К., 2002. – Т.2: Історія держави і права України: Руська Правда. – С. 521-550.

Смыкалин А. С. Исполнение наказания в Древнерусском государстве / А. С. Смыкалин // Рос. юстиция. – 2006. – № 2. – С. 64-69.

Мельниченко О. Кодифікація звичаєвих норм на землях України (від найдавніших часів до кінця XVI ст.) / О. Мельниченко // Сучасний вимір держави та права. – Миколаїв, 2008. – С. 94-95.

Максимейко Н. А. Опыт критического исследования Русской Правды / Н. А. Максимейко // Антологія укр. юрид. думки. – [у 10 т.]. – К., 2002. – Т.2: Історія держави і права України: Руська Правда. – С. 280-326.

Косяченко М. І. Потік та пограбування як покарання в українському законодавстві часів Київської Русі / М. І. Косяченко // Право ХХІ століття: становлення та перспективи розвитку. – Миколаїв, 2006. – С. 342-344.

Білецький Л. Т. Руська правда й історія її тексту / Л. Т. Білецький // Антологія укр. юрид. думки. – [у 10 т.]. – К., 2002. – Т.2: Історія держави і права України: Руська Правда. – С. 553-591.

Трофанчук Г. І. Історія держави та права України : навч. посіб. / Г. І. Трофанчук. – К. : Юрінком Інтер, 2011.

Терлюк І. Я. Історія держави і права України : навч. посіб. / І. Я. Терлюк; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – К. : Атіка, 2011.

Розділ 4. Держава і право Південно-Західної Русі у період феодальної роздробленості (XII – XIV ст.)

Тема 2. Галицько-Волинське князівство (2 год)

П л а н

1. Становлення Галицько-Волинського князівства.
2. Суспільний устрій Галицько-Волинського князівства.
3. Центральні та місцеві органи влади й управління в Галицько-Волинській державі.
4. Судова система та військово Галицько-Волинського князівства.
5. Значення Галицько-Волинської держави в історії української державності.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник. – Т.1.

Хрестоматія.

Бойко І. Й. Органи влади і право в Галичині у складі Польського Королівства (1349-1569 рр.): моногр. / І. Й. Бойко. – Л. : ЛНУ ім. Івана Франка, 2009.

Заруба В. М. Історія держави і права України / В. М. Заруба. – К.: Центр навч. літ., 2005.

Бойко І. Джерела права Галицько-Волинської держави (1199-1349 рр.) / І. Бойко // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. юрид. – 2006. – Вип. 42. – С. 59-65.

Бойко І. Й. Особливості вервних судів Галицько-Волинської держави (1199-1349 рр.) / І. Й. Бойко, М. М. Бедрій // Часопис Київ. ун-ту права. – 2008. – № 1. – С. 32-35.

Дашкевич Я. Українські землі в часах галицько-волинської державності (кінець Х – середина XIV ст.) / Я. Дашкевич // Пам'ять століть. – 2002. – № 4. – С. 3-21.

Розділ 5. Суспільно-політичний лад і право українських земель у складі Литви, Польщі й Речі Посполитої (кінець XIV – перша пол. XVII ст.)

Тема 3. Право на українських землях під час їх перебування у складі Литви і Польщі (кінець XIV – перша пол. XVII ст.)

(2 год)

П л а н

1. Джерела права в кінці XIV – XV ст.
2. Джерела права на українських землях у XVI ст. – першій пол. XVII ст.:
 - а) кодифікація права Великого князівства Литовського, її результати. Литовські статути;
 - б) унії;
 - в) “Устава на волоки”;
 - г) інші джерела.
3. Основні риси цивільного права.
4. Основні риси кримінального права.
5. Основні риси процесуального права.

Список літератури

Підручник. – Т. 1.

Хрестоматія.

Багацький В. В. Історія України : підруч. / В. В. Багацький, Л. І. Кормич. – [3-тє вид., переробл. і доповн.]. – К. : Алерта, 2010.

Блануца А. В. Привілеї на магдебурзьке право містам Великого князівства Литовського та регламентація в них питань торгівлі (друга половина XV – перша третина XVI ст.) / А. В. Блануца // Історія торгівлі, податків та мита; за ред. О. О. Дячко. – Д. : Акад. митної служби України, 2007. – С. 72-78.

Вовк О. Й. Формування системи литовсько-руського права другої половини XV – початку XVI ст. / О. Й. Вовк // Бюл. М-ва юстиції України. – 2008. – № 9. – С. 115-126.

Єфремова Н. В. Судова практика та її значення в історії розвитку литовсько-руського права у XVI ст. / Н. В. Єфремова // Право XXI століття: становлення та перспективи розвитку : зб. наук. праць; Одес. нац. юрид. акад., Вища шк. економії і адміністрації, м. Битом (Польща), Апеляц. суд Миколаїв. обл., Управління юстиції в Миколаїв. обл. – Миколаїв : Б. в., 2006. – С. 72-74.

Єфремова Н. В. Проблеми кодифікації права у Великому князівстві Литовському кінця XVI ст. / Н. В. Єфремова // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – Вип. 39. – К. : Ін-т держави і права НАН України, 2008. – С. 139-147.

Клименко О. В. Історико-правовий аналіз перекладів Литовського Статуту / О. В. Клименко // Вісн. Акад. праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2003. – № 5 (24). – 2003. – С. 168-171.

Майкут Х. В. Литовські статuti та їх застосування в Україні / Х. В. Майкут // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. юрид. – Вип. 2. – 2008. – С. 34-42.

Слущька Т. І. Розбій, грабїж та крадіжка за трьома редакціями Литовського Статуту / Т. І. Слущька // Юрид. Україна. – 2006. – № 8. – С. 23-25.

Страхов М. М. Право в українських землях під час їх перебування у складі Польщі, Литви і Речі Посполитої (кінець XIV – перша половина XVII ст.): [підрозд. 2.2] / М. М. Страхов // Пра-

вова система України: історія, стан та перспективи. – [у 5 т.]. – Т. 1. Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. – Х. : Право, 2008. – С. 233-250.

Розділ 6. Визвольна війна українського народу 1648-1654 рр. Відродження національної держави і права України

Тема 4. Формування української національної державності у 1648-1654 рр. (2 год)

П л а н

1. Причини формування української національної державності.
2. Адміністративно-територіальний устрій України в 1648-1654 рр.
3. Органи публічної влади:
 - а) загальновійськова рада;
 - б) гетьман та генеральний уряд;
 - в) полковник та полковий уряд;
 - г) сотник та сотенний уряд;
 - д) городовий, курінний, сільський отамани.

С п и с о к л і т е р а т у р и

- Підручник. – Т. 1.
Хрестоматія.
Єрмолаєв В. М. Органи влади і управління Української держави (друга пол. XVII – XVIII ст.) / В. М. Єрмолаєв, А. І. Козаченко. – Х.: Право, 2002.
Переяславська рада 1654 р. Історіографія та дослідження. – К.: Смолоскип, 2003.
Єрмолаєв В. М. Вищі представницькі органи влади в Україні (історико-правове дослідження) / В. М. Єрмолаєв. – Х.: Право, 2005.

Кривцун І. С. Організація Запорізького козацтва – формування основ самоврядування в Україні / І. С. Кривцун // Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ. – Х., 2005. – Вип. 29. – С. 241-247.

Антонович В. Б. Коротка історія Козаччини / В. Б. Антонович. – К.: Україна, 2004.

Журавель М. В. Основні риси та принципи судового процесу в Гетьманщині другої половини XVII століття / М. В. Журавель // Бюл. М-ва юстиції України. – 2012. – № 1. – С. 33-40.

Заруба В. М. Козацька старшина гетьманської України: огляд джерел літератури / В. М. Заруба // Право і суспільство. – 2011. – № 1. – С. 30-35.

Терлюк І. Я. Історія держави і права України: навч. посіб. / І. Я. Терлюк; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – К.: Атіка, 2011.

Розділ 7. Вхідження України до складу Росії і його правове оформлення

Тема 5. Православний статус України за Переяславським договором 1654 р.

(2 год)

П л а н

1. Україно-російські відносини в 1648 – 1654 рр. Рішення Земських соборів.
2. Юридичне оформлення україно-російських відносин:
 - а) “Прохальні пункти” Б. Хмельницького;
 - б) “Березневі статті” 1654 р.; жалувальні грамоти царя Олексія Михайловича.
3. Форма державно-правових зв’язків України з Росією за договором 1654 р.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник. – Т.1.

Хрестоматія.

Історія конституційного законодавства України / упо-

ряд.: В. Д. Гончаренко, НДІ держ. буд. та місц. самоврядування, Акад. правов. наук України. – Х. : Право, 2007.

Білас І. Г. Міжнародний історико-правовий аналіз Переяславського договору 1654 року / І. Г. Білас // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2009. – Вип. 86. – Ч. 1. – С. 129-144.

Бандурка О. М. Переяславська Рада і Слобожанщина / О. М. Бандурка, В. А. Греченко; відп. ред. О. М. Бандурка // Вісн. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. – Х., 2011. – Вип. 1 (52). – С. 44-49.

Мироненко О. М. Право Гетьманщини (друга половина XVII – XVIII ст.) : [підрозд. 2.3] / О. М. Мироненко // Правова система України: історія, стан та перспективи. – [у 5 т.]. – Х. : Право, 2008. – Т. 1. : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. – С. 251-303.

Окладна М. Г. Переяславська Рада та її вплив на розвиток української державності / М. Г. Окладна, Л. В. Перевалова // Держава і право: de lege praeterita, instante, futura : тези міжнар. наук.-практ. конф., 27-28 листоп. 2009 р. – Миколаїв : Іліон, 2009. – С. 29-30.

Тацій В. Я. “Від Богдана до Івана не було гетьмана”: до 400-річчя від дня народження Богдана Хмельницького / В. Я. Тацій, А. Й. Рогожин // Вибрані статті, виступи, інтерв'ю. – Х. : Право, 2010. – С. 772-778.

Розділ 8. Правове становище України у складі Росії (II пол. XVII – XVIII ст.)

Тема 6. Кодифікація права України у XVIII – поч. XIX ст. (2 год)

П л а н

1. Підготовка збірників правових норм, виданих у XVIII ст., їх загальна характеристика:

- а) “Права, за якими судиться малоросійський народ”;
- б) “Процес короткий...”;

- в) “Суд і розправа в правах малоросійських”;
- г) “Книга Статут та інші права малоросійські”;
- ґ) “Екстракт малоросійських прав”;
- д) “Екстракт з указів, інструкцій та установлень”.

2. Кодифікація права України на поч. XIX ст. Характеристика і зміст збірника “Зібрання малоросійських прав”.

3. Поширення на Україну загальноімперського законодавства.

Список літератури

Підручник. – Т. 1.

Хрестоматія.

Дзейко Ж. О. Законодавча техніка на землях України імперського періоду (кінець XVIII – початок XX ст.) / Ж. О. Дзейко // Бюл. М-ва юстиції України. – 2007. – № 12. – С. 5-15.

Дмитришин Ю. Л. Хелмінське право як джерело “Зібрання малоросійських прав 1807 р.” / Ю. Л. Дмитришин // Держ. буд. та місц. самоврядування : зб. наук. пр.; Нац. акад. правов. наук України, Науково-дослідний ін-т держ. буд. та місц. самоврядування. – Х. : Право, 2011. – Вип. 21. – С. 200-208.

Остапенко Т. О. “Книга Статут та інші права малоросійські” як важливий напрямок проведення кодифікації права України-Гетьманщини другої половини XVIII ст. / Т. О. Остапенко // Держава і право: de lege praeterita, instante, futura : тези міжнар. наук.-практ. конф., 27-28 листоп. 2009 р. – Миколаїв : Ліон, 2009. – С. 56-57.

Сеньків Ю. В. Кодифікація права у першій половині XVIII століття на території Гетьманщини / Ю. В. Сеньків // Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави: матеріали III Всеукр. наук. конф. молодих науковців, асп. і студ., присвяч. пам’яті видатних вчених-юристів П. О. Недбайла, О. В. Сурілова, В. В. Копейчикова, Львів, 4-5 берез. 2005 р. – О. : Юрид. л-ра, 2005. – С. 157-161. – [Полнотекст. док.].

Розділ 11. Суспільно-політичний лад і право в Україні у складі Росії (II пол. XIX ст.)

Тема 7. Селянська реформа 1861 р. в Україні (2 год)

П л а н

1. Основні положення про скасування кріпосного права в Росії:

а) маніфест Олександра II 19 лютого 1861 р. про скасування кріпосного права;

б) “Загальне положення про селян, які звільнялися від кріпацької залежності”: особисті та майнові права селян за реформою.

2. Місцеві положення про поземельний устрій поміщицьких селян України, їх реалізація.

3. Історичне значення селянської реформи.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник. – Т. 1.

Хрестоматія.

Гончаренко В. Д. Право України під час її перебування у складі Російської імперії : [підрозд. 2.4] / В. Д. Гончаренко // Правова система України: історія, стан та перспективи. – [у 5 т.]. – Х., 2008. – Т. 1 : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. – С. 304-372.

Дунаева Н. В. “Свободные сельские обыватели” Российской империи и отмена крепостного права / Н. В. Дунаева // Изв. вузов. Правоведение. – 2007. – № 5. – С. 153-170.

О всемилостивейшем даровании крепостным людям прав состояния свободных сельских обывателей и об устройстве их быта : Манифест 19 февраля 1861 года // Там же. – 2011. – № 1. – С. 6-10.

Реєнт О. П. До проблеми скасування кріпосного права в 1861 р. / О. П. Реєнт // Укр. істор. журнал. – 2011. – № 1. –

С. 34-51.

Рум'янцев О. В. Підсудність волосного суду за ст. 101 Загального положення про селян, які вийшли з кріпосної залежності / О. В. Рум'янцев // Вісн. Харк. нац. ун-ту внутр. справ. – Х., 2010. – № 4 (51), ч. 1. – С. 91-98.

Т е м а 8. Судова реформа 1864 р. (2 год)

П л а н

1. Причини судової реформи.
2. Підготовка судової реформи:
 - а) робота комісії графа Блудова, її прорахунки і провал;
 - б) робота комісії Плавського-Зарудного, створення “Основних положень перетворення судової частини в Росії”;
 - в) укладання Судових статутів у 1864 р. та їх утвердження імператором.
3. Введення в дію Судових статутів в Україні.
4. Судоустрій за Судовими статутами:
 - а) мирові суди, з'їзди мирових суддів, окружні суди і судові палати;
 - б) сенат.
5. Прокуратура, адвокатура.
6. Основні засади судочинства за Судовими статутами.
7. Значення судової реформи.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник. – Т. 1.

Хрестоматія.

Самойленко О. О. Реалізація судової реформи 1864 року в Україні : етапи і проблеми / О. О. Самойленко // Часопис Київ. ун-ту права. – 2011. – № 4. – С. 23-27.

Биюшкина Н. И. Изменения в правовом регулировании процедуры судебного рассмотрения дел о государственных преступлениях в России в 80-90-годы XIX в. / Н. И. Биюшкина //

Государство и право. – 2011. – № 8. – С. 86-95.

Бондаренко-Зелінська Н.Л. До питання про виникнення та розвиток інституту апеляції в Україні / Н.Л. Бондаренко-Зелінська // Університетські наук. записки; Хмельниц. ун-т управління та права. – 2007. – № 1. – С. 117-130.

Глущенко С. Становлення касації в Україні під владою двох імперій (XVIII-XIX століття) / С. Глущенко // Юрид. Україна. – 2009. – № 11/12. – С. 156-160.

Грошевий Ю. М. Судове слідство за Статутом кримінального судочинства 1864 р. / Ю. М. Грошевий // Вибрані праці. – Х., 2011. – С. 265-270.

Илюхин А. В. Формирование мирового суда в Российской империи: от “Основных положений преобразования судебной части в России” 1862 г. к Судебным уставам 1864 г. (историко-правовой аспект) / А. В. Илюхин // История гос-ва и права. – 2010. – № 17. – С. 25-28.

Кучевський П. В. Процесуальне становище потерпілого і його представника за Уставом кримінального судочинства 1864 року / П. В. Кучевський // Актуальні проблеми зміцнення державності і національної єдності України : матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, 24 серп. 2010 р. – К., 2010. – С. 23–26.

Обрусна С.Ю. Суд присяжних у суспільно-політичній думці другої половини XIX ст. та у світлі судової реформи 1864 року / С. Ю. Обрусна // Університетські наук. записки; Хмельниц. ун-т управління та права. – 2009. – № 1. – С. 34-37.

Савуляк Р. Організація, структура та правовий статус органів прокуратури Російської імперії за судовою реформою 1864 р. в українських губерніях / Р. Савуляк // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. : юрид. – 2009. – Вип. 48. – С. 60-65.

Середа О. В. Законодавче регулювання добору присяжних засідателів у Російській імперії за судовою реформою 1864 р. / О. В. Середа // Право і безпека. – 2010. – № 4. – С. 56-60.

Стецюк Б. Р. Особливості розгляду цивільних справ у мирових та окружних судах у пореформенний період / Б. Р. Стецюк // Там же. – 2011. – № 2. – С. 38-41.

Шигаль Д. А. Специфіка освітнього цензу, встановленого Судовими статутами 1864 р. для мирових суддів // Пробл. за-

конності. – 2010. – Вип. 108. – С. 29-35.

Стеценко Н. С. Практична діяльність судових приставів за Судовими статутами 1864 р. / Н. С. Стеценко // Пробл. законності. – Вип. 106. – 174-182.

Т е м а 9. Земська та міська реформи 69-70 рр. ХІХ ст. та їх впровадження в Україні (2 год)

П л а н

1. Земська реформа 1864 р.:

а) розробка проекту земської реформи (комісії М. Ю. Мілютіна і П. А. Валуєва);

б) положення про губернські й повітові земські установи 1864 р. і його основний зміст:

– куріальна виборча система; виборчі, майнові та станові засади у виборах до земств. Багатоступінчатість виборів;
– структура земських органів і їх компетенція;
– бюджет земств, джерела його формування, доходи і видатки;

в) взаємовідносини урядових установ і земств;

г) значення земств у розвитку місцевого самоврядування.

2. Міська реформа 1870 р.:

а) розробка проекту міської реформи;

б) міське положення від 16 черв. 1870 р. і його основний зміст:

– куріальна виборча система; виборне, майнове й станове начала у виборах до міських дум;

– структура міських органів; міська дума, міська управа та їх компетенція;

– бюджет міської думи; джерела його формування, доходи й видатки;

в) взаємовідносини урядових органів й органів міського самоврядування (міської думи й міської управи);

г) значення міської реформи у розвитку місцевого само-

врядування.

Список літератури

Підручник. – Т.1.

Хрестоматія.

Іванов І. В. Нормативно-правове регулювання та практична організація виборів до повітових земських установ в українських губерніях (1864-1917 рр.) / І. В. Іванов // Пробл. правознавства та правоохоронної діяльності. – 2004. – № 1. – С. 17-26.

Александров О. Вибори і діяльність Київської міської думи у 1870-х роках (за матеріалами оглядів Олександра Кониського) / О. Александров // Юрид. Україна. – 2010. – № 6. – С. 12-16.

Гончаренко В. Д. Історико-правові аспекти місцевого самоврядування в Україні / В. Д. Гончаренко // Пробл. реформування місцевого самоврядування України в контексті наближення до європейських стандартів : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 28 жовт. 2009 р. – Х. : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування АПрН України, 2009. – С. 88-89.

Гончаренко В. Органи земського самоврядування в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. / В. Д. Гончаренко // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – Вип. 6. – Х. : Право, 2003. – С. 139-152. – [Полнотекст. док.].

Горская Н. И. Правовое положение российского земства второй половины XIX в. / Н. И. Горская // История государства и права. – 2009. – № 6. – С. 23-25.

Гураль П. Волосна територіальна громада – організаційно-правова основа самоврядування в Україні (історико-правовий аспект) / П. Гураль // Влада в Україні: шляхи до ефективності. – К. : Ін Юре, 2010. – С. 553-576.

Калинин А. Ю. Историческая эволюция представительной власти в России и особенности правообразования / А. Ю. Калинин // История государства и права. – 2009. – № 16. – С. 28-30.

Кеня И. А. Исторические аспекты правового регулирования местного самоуправления / И. А. Кеня // Там же. – 2008. – № 11. – С. 36-38.

Козаченко А. І. Земське самоврядування в Полтавській

губернії (1864-1920 рр.) : моногр. / А. І. Козаченко. – Полтава : Полтав. літератор, 2009.

Медведев Ю. Л. Українські міста і земство в Російській імперії : урядова політика та правова регламентація взаємовідносин наприкінці XIX – початку XX ст. // Вісн. Луган. держ. ун-ту в внутр. справ. – 2008. – Вип. 4. – 2008. – С. 62-72.

Старушенко О. Роль земських та міських органів самоврядування у становленні громадянського суспільства на українських землях у другій половині XIX ст. / О. Старушенко, О. Кравцов // Актуальні проблеми держ. управління. – Вип. 4 (30). – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2007. – С. 259-266.

Тихомирова Г. В. Исторический опыт Земской реформы 1864 г. / Г. В. Тихомирова // История государства и права. – 2006. – № 10. – С. 28-30.

Розділ 12. Суспільно-політичний лад і право Галичини, Північної Буковини і Закарпаття (II пол. XIX – поч. XX ст.)

Тема 10. Суспільно-політичний лад на західноукраїнських землях у другій половині XIX ст. (2 год)

П л а н

1. Зміни в адміністративно-територіальному устрої Австрійської монархії після революції 1848 – 1849 рр. (відділення Буковини від Галичини: зміни в статусі Закарпаття). Посилення розмежування українських земель після утворення Австро-Угорщини.

2. Зміни у суспільному ладі (скасування кріпосного права, формування буржуазії та робітничого класу, перехід від станового до громадянського суспільства).

3. Державний лад:

а) вплив революції 1848 – 1849 рр. на зміни характеру і форми Австрійської монархії;

б) органи влади і управління Австро-Угорщини за Конституцією 1867 р., місцеві органи Галичини, Буковини й За-

карпаття;

в) судові органи на західноукраїнських землях.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник. – Т.1.

Хрестоматія.

Ботушанський В. Історичний центр Буковинського краю / В. Ботушанський // Пам'ять століть. – 2010. – № 3. – С. 52-62.

Єфремова Н. В. Проблеми реформування законодавства про вибори в Австро-Угорській імперії на території Галичини та Буковини / Н. В. Єфремова // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – Вип. 48. – К. : Ін-т держави і права НАН України, 2010. – С. 82-89.

Кондратюк О. Правовий статус Галичини у складі Австро-Угорщини (1867-1918 рр.) / О. Кондратюк // Вісн. Львів. ун-ту. Серія юрид. – Вип. 40. – 2004. – С. 130-136.

Мацькевич М. Конституційне законодавство Австро-Угорщини другої половини ХІХ ст. і правова платформа українського національного руху / М. Мацькевич // Право України. – 2009. – № 5. – С. 161-168.

Мацькевич М. Зміна судової системи в Галичині в складі Австро-Угорщини / М. Мацькевич // Юрид. Україна. – 2009. – № 4. – С. 15-17.

Мікула О. Апарат управління Галичиною і Буковиною за австрійською конституцією 1867 року / О. Мікула // Право України. – 2002. – № 5. – С. 140-142.

Мисяковський М. Становлення інституту прокуратури в Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини / М. Мисяковський // Пробл. державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали ХІІ регіон. наук.-практ. конф. (9-10 лют. 2006 р.). – Л. : ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – С. 91-92.

Монолатій І. С. Інституційні процеси у сфері етнополітики Австро-Угорської імперії: фактор етнічних політичних акторів Галичини і Буковини / І. С. Монолатій // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. – Вип. 53. – С. 602-609.

Моряк-Протопопова Х. Правовий статус та повнова-

ження Галицького намісництва (1849-1918 рр.) / Х. Моряк-Протопопова // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. юрид. – Л. : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2011. – Вип. 52. – С. 96-103.

Никифорак М. В. Буковина в правовій системі Австрії: десять історичних уроків (1774-1918 рр.) / М. В. Никифорак // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. – Вип. 236. Правознавство. – 2004. – С. 15-18.

Терлюк І. Я. Історія держави і права України : навч. посіб. / І. Я. Терлюк; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – К. : Атіка, 2011.

Розділ 13. Суспільно-політичний лад і право Правобережної, Лівобережної та Південної України у складі Російської імперії (з поч. ХХ ст. до 1917 р.)

Тема 11. Зміни в державному ладі Російської імперії під час революції 1905-1907 рр. (2 год)

П л а н

1. Причини створення Державної думи. Проект Булігіна.
2. Маніфест від 17 жовтня 1905 р.
3. Виборчий закон до Державної думи від 11 грудня 1905 р. Представництво українських губерній у Державній думі.
4. Основні державні закони від 23 квітня 1906 р.
5. Державний переворот 3 червня 1907 р.
6. Значення державних перетворень 1905 – 1907 рр.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник. – Т.1.

Хрестоматія.

Єрмолаєв В. Про українське представництво в Державній думі Російської імперії третього та четвертого скликань / В. Єрмолаєв // Вісн. Акад. прав. наук України. – № 1 (44). – Х. : Право, 2006. – С. 53-60. – [Полнотекст. док.].

Гончаренко В. Д. Право України під час її перебування у складі Російської імперії : [підрозд. 2.4] / В. Д. Гончаренко // Правова система України: історія, стан та перспективи. – [у 5 т.]. – Т. 1. Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. – Х. : Право, 2008. – С. 304-372.

Іванов В. М. Історія держави і права України / В. М. Іванов. – К. : Атіка, 2007.

Киян М. Ш. Из практики деятельности депутатов от украинских губерний и городов в Государственной думе Российской империи (1906-1917 гг.) / М. Ш. Киян // Пробл. законності. – Вип. 52. – 2002. – С. 21-27.

Мищак І. Актуалізація досвіду діяльності Державної думи Російської імперії в процесі розбудови українського парламентаризму / І. Мищак // Право України. – 2007. – № 12. – С. 121-125.

Терлюк І. Я. Історія держави і права України: навч. посіб. / І. Я. Терлюк; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – К. : Атіка, 2011.

Тищик Б. Актуальні проблеми української державності в сучасній російській історіографії / Б. Тищик, Н. Лешкович // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. юрид. – Вип. 48. – 2009. – С. 66-76.

Трофанчук Г. І. Історія держави та права України / Г. І. Трофанчук. – К. : Юрінком Інтер, 2011.

Розділ 15. Відродження української національної державності (1917-1920 рр.)

Тема 12. Універсали Центральної Ради (2 год)

П л а н

1. Створення Центральної Ради, її поступове перетворення на представницький орган.
2. I Універсал Центральної Ради.
3. II Універсал Центральної Ради.
4. III Універсал Центральної Ради.

5. IV Універсал Центральної Ради.

6. Значення Універсалів.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Історія держави і права України. підруч. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. – [у 2 т.]. – Т. 2. – К.: 2003 (далі: Підручник. – Т. 2).

Хрестоматія.

Єрмолаєв В. М. Історія вищих представницьких органів влади в Україні / В. М. Єрмолаєв. – Х. : Право, 2007.

Історія конституційного законодавства України / упоряд. В. Д. Гончаренко. – Х. : Право, 2007.

Гошуляк І. Українська Центральна Рада: 16 березня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. (до 90-річчя від часу заснування) / І. Гошуляк // Світогляд. – 2007. – 4. – С. 3-5.

Грушевський М. С. Хто такі українці і чого вони хочуть / М. С. Грушевський // Антологія україн. юрид. думки. – [у 10 т.]. – Т. 4. Конституційне (державне) право. – К. : Юрид. кн., 2003. – С. 381-401.

Другий Універсал Української Центральної Ради // Україна: антологія пам'яток державотворення Х – ХХ ст. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.]. – К. : Вид. Соломії Павличко “Основи”, 2008. – [у 10 т.]. – Т. 7: Відродження української державності. – С. 267-268.

Перший Універсал Української Центральної Ради // Україна: антологія пам'яток державотворення Х – ХХ ст. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.]. – К. : Вид. Соломії Павличко “Основи”, 2008. – [у 10 т.]. – Т. 7: Відродження української державності. – С. 258-261.

Рум'янцев В. Лютнева революція 1917 року і створення Українського парламенту – Центральної Ради (до 90-річчя створення Центральної Ради) / В. Рум'янцев // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2007. – № 1 (48). – Х. : Право, 2007. – С. 101-108.

Рум'янцев В. Третій Універсал Центральної Ради – курс на побудову української держави / В. Рум'янцев // Там же. –

2007. – № 4 (51). – Х.: Право, 2007. – С. 92-100.

Рум'янцев В. Четвертий Універсал Центральної Ради – спроба здобуття незалежності / В. Рум'янцев // Там же. – 2008. – № 1 (52). – Х.: Право, 2008. – С. 98-110.

Четвертий Універсал Української Центральної Ради // Україна: антологія пам'яток державотворення Х – ХХ ст. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.]. – К. : Вид. Соломії Павличко “Основи”, 2008. – [у 10 т.]. – Т. 7: Відродження української державності. – С. 300-303.

Шигаль Д. А. Геополітичний аспект українського державотворення на початку ХХ ст. / Д. А. Шигаль // Публічна влада в Україні та конституційно-правовий механізм її реалізації : матеріали наук.-прак. конф., (м. Харків, 28 верес. 2011 р.), Нац. акад. прав. наук України, Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого”, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування НАПрН України. – Х. : Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2011. – С. 86-88.

Тема 13. Українська держава періоду гетьмана П. Скоропадського (2 год)

П л а н

1. Причини зміни політичного режиму в Україні у квітні 1918 р.
2. Прихід П. Скоропадського до влади.
3. Державний лад української держави:
 - а) влада гетьмана;
 - б) уряд;
 - в) місцеві органи;
 - г) військова організація, суд.
4. Законодавство української держави.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник. – Т. 2.

Хрестоматія.

Копиленко О. Л. Держава і право України 1917-1920 рр. / О. Л. Копиленко, М. Л. Копиленко. – К.: Либідь, 1997.

Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого ст. / І. Нагаєвський. – К.: Укр. письменник, 1993.

Рум'янцев В. О. Українська державність у 1917-1922 рр. (форми і проблеми розбудови) / В. О. Рем'янцев. – Х.: Основа, 1996.

Скоропадський П. Спомини / П. Скоропадський. – К.: Україна, 1992.

Брюховецький М. Економічна політика уряду Української держави гетьмана Павла Скоропадського / М. Брюховецький // Економічний часопис-XXI. – 2004. – № 2. – С. 38-41.

Закони про тимчасовий державний устрій України // Україна: антологія пам'яток державотворення Х – XX ст. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.]. – [у 10 т.]. – К., 2008. – Т. 7: Відродження української державності. – С. 320-323.

Кравчук М. Юридичне оформлення Гетьманату та організація його військових структур / М. Кравчук // Підприємництво, госп-во і право. – 2008. – № 11. – С. 117-120.

Кришина Н. Державна розбудова часів Гетьманату Павла Скоропадського / Н. Кришина, Н. Литвин // Вісн. держ. служби України. – 2007. – № 4. – С. 54-62.

Логвиненко І. А. Гетьманат в українській державі: сутність та особливості / І. А. Логвиненко // Право і безпека. – 2010. – № 5. – С. 42-44.

Т е м а 14. Західноукраїнська Народна Республіка

П л а н

1. Розпад Австро-Угорщини – важлива передумова створення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР).

2. Створення Української Національної Ради (УНР), її роль у процесі проголошення української незалежної держави. Становлення української державності на місцях.

3. Державний лад ЗУНР:
 - а) вищі і центральні органи влади й управління;
 - б) місцеві органи влади й управління;
 - в) судові й правоохоронні органи;
 - г) Українська Галицька армія.
4. Злука УНР і ЗУНР.
5. Падіння ЗУНР, його причини.

Список літератури

- Підручник. – Т. 2.
Хрестоматія.
Кульчицький В. С. Історія держави і права України / В. С. Кульчицький, М. І. Настюк, Б. Й. Тищик. – Л.: Світ, 1996.
Тищик Б. Й. Західноукраїнська Народна Республіка (1918-1923). Історія держави і права / Б. Й. Тищик. – Л., 2004.
Шевчук В. Д. Історія української державності: курс лекцій / В. Д. Шевчук, М. Г. Тараненко. – К.: Либідь, 2004.
Заруба В. М. Історія держави і права України / В. М. Заруба. – К.: Центр навч. літ., 2005.
Заява делегації Радянської України на пленарному засіданні мирної конференції в Бересті з вимогою возз'єднання всіх українських земель // Україна: антологія пам'яток державотворення Х – ХХ ст. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.]. – К., 2008. – [у 10 т.]. – Т. 7: Відродження української державності. – С. 426-427.
Здійснення соборності українських земель // Тисяча років української суспільно-політичної думки. – [у 9 т.]. – Т. 6: 90-ті роки ХІХ-20-ті роки ХХ ст. – К., 2001. – С. 390-393.
Кондратюк С. В. Українська Національна Рада – вищий представницький орган ЗУНР / С. В. Кондратюк // Право і суспільство. – 2009. – № 1. – С. 30-36.
Костюк С. Злука УНР і ЗУНР: уроки для сучасної України / С. Костюк // Віче. – 2010. – № 2. – С. 12-14.
Мацькевич М. М. Етапи юридичного оформлення об'єднання УНР і ЗУНР / М. М. Мацькевич // Бюл. М-ва юстиції України. – 2011. – № 1. – С. 25-29.

Постанова Української Національної Ради: проголошення Української держави на українських областях Австрії і Угорщини // Україна: антологія пам'яток державотворення X – XX ст. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.]. – К., 2008. – [у 10 т.]. – Т. 7: Відродження української державності. – С. 430.

Розділ 16. Утворення Української Радянської Республіки

Тема 15. Становлення радянської влади в Україні, її конституювання (2 год)

П л а н

1. Створення Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів в Україні після Лютневої революції 1917 р.
2. I Всеукраїнський з'їзд Рад, його склад і рішення.
3. II Всеукраїнський з'їзд Рад. Падіння радянської влади в Україні.
4. Боротьба за відновлення радянської влади в Україні в 1918-1919 рр.
5. III Всеукраїнський з'їзд Рад. Прийняття Конституції УСРР, її основні положення.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник. – Т. 2.

Хрестоматія.

Німченко В. Військові суди в Україні у 1917-1919 роках (історико-правовий аспект) / В. Німченко // Право України. – 2000. – № 6. – С. 112-116.

Сухонос В. Визначення правового статусу прокуратури в Україні та Росії у 1917-1922 рр. / В. Сухонос // Підприємництво, госп-во і право. – 2001. – № 8. – С. 97-100.

Купрійчук В. Політика культурного розвитку в історії українського державотворення (1917-1920 рр.) / В. Купрійчук // Зб. наук. праць НАДУ при Президентові України. – 2011. – № 1. – С. 197-204.

Рум'янцев В. О. Право в період Української революції

(1917-1921 pp.) : [підрозд. 2.5] / В. О. Рум'янець // Правова система України: історія, стан та перспективи. – [у 5 т.]. – Т. 1.: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. – Х., 2008. – С. 373-399.

Розділ 18. Держава і право України у період нової економічної політики (1921-1929 pp.)

Тема 16. Кодифікація законодавства України в період нової економічної політики (2 год)

П л а н

1. Загальна характеристика засад нової економічної політики. Причини кодифікації. Особливості її проведення в Україні.
2. Цивільний кодекс УСРР 1922 р.
3. Земельний кодекс УСРР 1922 р.
4. Кодекс законів про працю УСРР 1922 р.
5. Кримінальний кодекс УСРР 1922 р.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник. – Т. 2.

Хрестоматія.

Усенко И. Б. Первая кодификация законодательства Украинской ССР / И. Б. Усенко. – К.: Наук. думка, 1989.

Бондарев В. Е. Двойственный характер нэпа в отношении частника / В. Е. Бондарев // История государства и права. – 2002. – № 1. – С. 15-21.

Черноморец С. А. Ограничения частнопредпринимательской инициативы в первые годы нэпа / С. А. Черноморец // Изв. вузов. Правоведение. – 2003. – № 5. – С. 213-221.

Гаврилова Н. Ю. Формирование законодательной базы торгового предпринимательства при переходе к НЭПУ (1921-1922 гг.) / Н. Ю. Гаврилова // История государства и права. –

2012. – № 1. – С. 2-4.

Гончаренко В. Д. Право України в період нової економічної політики (1921-1929 рр.) : [підрозд. 2.6.2] / В. Д. Гончаренко // Правова система України: історія, стан та перспективи. – [у 5 т.]. – Т. 1.: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. – Х., 2008. – С. 417-442.

Черниченко С. А. Законодательное регулирование частного предпринимательства в Украине в первые годы НЭПа (1921-1924 гг.) / С. А. Черниченко // Пробл. законності. – Вип. 93. – Х.: Нац. юрид. акад., 2008. – С. 24-32.

Якименко В.В. Правовые основы возрождения частной собственности в годы НЭПа (историко-правовой аспект) / В. В. Якименко // История государства и права. – 2011. – № 3. – С. 26-27.

Розділ 19. Держава і право УРСР у період панування командно-адміністративної системи управління (30-ті рр. XX ст.)

Тема 17. Держава і право України в період встановлення тоталітарно-репресивного режиму (1929-1941 рр.) (2 год)

П л а н

1. Соціальна структура радянського суспільства на межі 20-30-х рр. XX ст.
2. Розвиток державного механізму.
3. Основні риси права:
 - а) кредитна та податкова реформи;
 - б) цивільне право;
 - в) сімейне право;
 - г) трудове право;
 - г) кримінальне право;
 - д) виправно-трудова право;
 - е) кримінально-процесуальне право.
4. Правове оформлення, зміст та наслідки колективізації

та індустріалізації.

5. Голодомор 1932-1933 рр. в Україні.

6. Національне та міжнародне засудження тоталітарно-репресивного режиму в Україні.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник. – Т. 2.

Хрестоматія.

Про голодомор 1932-1933 рр. в Україні: Закон України від 28.11.2007 р. № 376-V // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 50. – Ст. 504.

Бровар О. Особливості розвитку правової системи України в умовах тоталітарного режиму в 20-30 рр. ХХ століття / О. Бровар // Правничий часопис Донец. ун-ту. – 2008. – № 2 (20). – 2008. – С. 94-100.

Гончаренко В. Організація та діяльність Верховної Ради УРСР за Конституцією Української РСР 1937 р. / В. Гончаренко // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2007. – № 4 (51). – Х.: Право, 2007. – С. 101-114.

Ефіменко Т. Г. Радянська модернізація 1920-1930-х рр. / Т. Г. Ефіменко // Укр. істор. журн. – 2002. – № 5 – С. 3-24.

Страхов М. М. Право України в період тоталітарно-репресивного режиму 1929-1939 рр.: [підрозд. 2.6.3.] / М. М. Страхов // Правова система України: історія, стан та перспективи. – [у 5 т.]. – Т.1.: Методологічні та історійко-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. – Х.: Право, 2008. – С. 443-455.

Т е м а 18. Конституція УРСР 1937 р. (2 год)

П л а н

1. Підготовка й прийняття Конституції, її структура, введення в дію.

2. Характеристика суспільного ладу в Конституції.

3. Державний лад за Конституцією 1937 р.:

- а) вищі і центральні органи влади й управління;
- б) місцеві органи;
- в) судові органи.

4. Основні права й обов'язки громадян. Виборче право. Декларативний характер статей Конституції про права і свободи.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник. – Т. 2.

Хрестоматія.

Гончаренко В. Організація та діяльність Верховної Ради УРСР за Конституцією Української РСР 1937 р. / В. Гончаренко // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2007. – № 4 (51). – Х.: Право, 2007. – С. 101-114.

Гончаренко В. Д. Правовий статус Президії Верховної Ради УРСР за Конституцією УРСР 1937 р. / В. Д. Гончаренко // Пробл. законності. – Вип. 100. – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2009. – С. 42-52.

Історія конституційного законодавства України / упоряд.: В. Д. Гончаренко. – Х.: Право, 2007. – С. 102-122.

Севрюков В. В. Щодо періодизації становлення та розвитку конституційних гарантій забезпечення прав національних меншин та корінних народів в Україні / В. В. Севрюков // Держава і право. Юрид. політ. науки. – Вип. 39. – К.: Ун-т держави і права НАН України, 2008. – С. 268-276.

Р о з д і л 21. Держава і право України в роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945 рр.)

**Т е м а 19. Право України в період Великої Вітчизняної війни
(1941-1945 рр.) (2 год)**

П л а н

1. Територіальні зміни в Україні, їх правове оформлення.
2. Принципи перебудови правової системи УРСР після нападу фашистської Німеччини на СРСР.

3. Зміни в конституційному законодавстві.
4. Зміни в цивільному, земельному і колгоспному праві, у законодавстві про шлюб і сім'ю.
5. Зміни в трудовому праві.
6. Зміни в кримінальному і процесуальному праві.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник. – Т. 2.

Хрестоматія.

Шевченко А.Є. Організаційно-правові заходи радянського уряду й органів внутрішніх справ щодо боротьби з дитячою безпритульністю у 40-і рр. ХХ ст. / А. Є. Шевченко // Пробл. правознавства та правоохоронної діяльності. – Донецьк, 2005. – № 2. – С. 45-54.

Беланюк М. В. Історико-правові аспекти інформаційного протиборства в умовах воєнного стану (1941-1942 рр.) / М. В. Беланюк // Інформація і право : наук. журн. – 2011. – № 3. – С. 134-141.

Михайленко П. Народний комісаріат внутрішніх справ УРСР у період Великої Вітчизняної війни (1941-1945 рр.) / П. Михайленко, В. Довбня // Міліція України: Часопис М-ва внутр. справ України. – 2005. – № 8. – С. 20-21.

Овчарик Є. В. Діяльність української міліції в роки Великої Вітчизняної війни / Є. В. Овчарик // Юрид. наука та правоохоронна діяльність : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. молодих учених “Проблеми боротьби зі злочинністю очима майбутніх правоохоронців” (15 трав. 2006 р.). – Вип. 7. – 2006. – Д. : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2007. – С. 6-9.

Россихин В. В. Тюрьмы для военнопленных в годы Великой Отечественной войны / В. В. Россихин // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Х. : ХНУ, 2010. – № 919 : Сер. “Право”. – Вип. 7. – С. 174-177.

Страхов М. М. Право України в роки Другої світової війни та в перше післявоєнне десятиліття (1939-1955 рр.) : [підрозд. 2.6.4] / М. М. Страхов // Правова система України: історія, стан та перспективи. – [у 5 т.]. – Т. 1.: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової систе-

ми України. – Х. : Право, 2008. – С. 455-472.

Якубовський В. Мобілізаційна політика радянської влади і командування Червоної армії на території України в 1943-1945 роках / В. Якубовський // Вісн. Нац. акад. держ. управління при Президентові України. – 2005. – № 4. – С. 275-277.

Розділ 23. Держава і право України у період десталінізації (сер. 50-х – поч. 60-х рр. XX ст.)

Тема 20. Демократизація суспільно-політичного ладу і права України у період десталінізації (сер. 50-х – сер. 60-х рр. XX ст.) (4 год)

П л а н

1. Передумови демократичних змін у період десталінізації.
2. Зміни в суспільному ладі.
3. Зміни в державному ладі. Децентралізація управління промисловістю.
4. Демократизація в праві.
5. Непослідовність і незавершеність демократичних процесів.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник. – Т. 2.

Хрестоматія.

Тимчук В. Програма КПРС 1961 року: утопізм ідеології / В. Тимчук // Вісн. Укр. акад. держ. управління при Президентові України. – 2004. – № 4. – С. 68-75.

Гончаренко В. Д. Право України в період десталінізації (друга половина 1950-х – перша половина 1960-х рр.) : [підрозд. 2.6.5] / В. Д. Гончаренко // Правова система України: історія, стан та перспективи. – [у 5 т.]. – Т. 1.: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. – Х.: Право, 2008. – С. 472-480.

**Розділ 24. Держава і право України
у період сповільнення темпів розвитку і застою
(сер. 60-х – перша пол. 80-х рр. XX ст.) (2 год)**

Тема 21. Конституція УРСР 1978 р.

П л а н

1. Розробка і прийняття Конституції 1978 р.
2. Правовий статус УРСР як союзної республіки.
3. Вищі органи влади й управління республіки.
4. Місцеві органи влади й управління.
5. Судові та правоохоронні органи.
6. Права і свободи громадян.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник. – Т. 2.

Хрестоматія.

Гончаренко В. Д. Право України в період уповільнення темпів суспільного розвитку і застою (середина 1960-х – середина 1980 рр.) : [підрозд. 2.6.6] / В. Д. Гончаренко // Правова система України: історія, стан та перспективи. – [у 5 т.]. – Т. 1.: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. – Х. : Право, 2008. – С. 480-498.

Гончаренко В. Д. Правовой статус Президиума Верховного Совета УССР по Конституции Украинской ССР 1978 года / В. Д. Гончаренко // Ежегодник украинского права. – 2012. – № 4. – Х. : Право, 2012. – С. 11-22.

Гончаренко В. Д. Укрепление командно-административной системы управления и ее негативное влияние на общественно-политическую жизнь Украины (середина 60-х – начало 80-х гг.) / В. Д. Гончаренко // Пробл. законности. – Вып. 30. –

Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1995. – С. 68-74.

Розділ 26. Початок розбудови Української незалежної держави

Тема 22. Проголошення Української незалежної держави (1991 р.) (2 год)

П л а н

1. Прийняття Декларації про державний суверенітет України (1990 р.).
2. Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.).
3. Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р.
4. Історичне значення проголошення незалежної України.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник. – Т. 2.
Хрестоматія.

Гончаренко В. Декларація про державний суверенітет України (1990 р.) та її роль в історії творення незалежної Української держави / В. Гончаренко // Вісн. акад. прав. наук України. – 2010. – № 2 (61). – Х.: Право, 2010. – С. 85-95.

Корнеєв А. Створення Конституції України (етапи становлення) / А. Корнеєв // Вісн. Конституц. Суду України. – 2005. – № 3. – С. 53-62.

Ларін М. Минуле та майбутнє Основного Закону України / М. Ларін // Юрид. вісн. України. – 2005. – № 25. – С. 4.

Саппа М. М. Національно-визвольна революція в Україні 1989-1991 рр. як продукт соціального руху з багатовекторною мережною структурою / М. М. Саппа // Вісн. Харків. нац. ун-ту внутр. справ: зб. наук. пр. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2011. – Вип. 2 (53): Спец. вип. “Незалежній Україні – 20 років”. –

C. 64-69.

5. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Відповідно до вимог “Положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців” самостійна робота студентів з історії держави і права України передбачає самостійне оволодіння навчальним матеріалом з тем, які затверджені кафедрою історії держави і права України та зарубіжних країн. У цьому студенту допоможуть навчально-методичні засоби: підручники, фахова монографічна і періодична література, що рекомендується кафедрою, навчальними та методичними посібниками, методичними завданнями для самостійної роботи. Опрацьовувати теми самостійної роботи, затверджені кафедрою історії держави і права України та зарубіжних країн, можна у бібліотеці, комп’ютерних аудиторіях, а також у домашніх умовах.

Самостійна робота студентів виноситься на підсумковий контроль поряд із навчальним матеріалом, який викладався при проведенні навчальних занять з навчальної дисципліни.

6. ПОТОЧНИЙ (МОДУЛЬНИЙ) ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Опис предмета курсу

Курс	Найменування галузі знань	Характеристика навчального курсу (структура залікового кредиту)
Кількість кредитів ECTS: 6,0 Модулів: 3 Змістових модулів: 3 Загальна кількість годин: 180 Тижневих годин: 6	0304 “Право” 6.030401 “Бакалавр”	Обов’язкова: Модуль I Лекції: 64 Семінарські заняття: 50 Модуль II Індивідуальна робота: 16 Модуль III Самостійна робота: 50 Вид контролю: іспит

Організація поточного модульного контролю

Оцінювання знань студентів з історії держави і права України здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю (ПМК). Загальним об’єктом оцінювання знань студентів є відповідні частини навчальної програми з дисципліни “Історії держави і права України”, засвоєння якої перевіряється під час цього виду роботи.

Завданням ПМК є перевірка розуміння та володіння навчальним матеріалом змістового модулю, здатності осмислити зміст теми чи розділу, умінь застосовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань.

Об'єктами ПМК виступають систематичність, активність роботи та успішність на семінарських заняттях, виконання модульних контрольних завдань.

Оцінювання ПМК здійснюється викладачем наприкінці вивчення кожного змістового модулю.

Критеріями оцінювання ПМК є:

а) успішність на семінарських заняттях (відвідування відповідних форм навчального процесу, активність та рівень знань при обговоренні питань), самостійне опрацювання тем у цілому чи окремих питань; підготовка конспектів навчальних чи наукових текстів; інші форми робіт;

б) оцінка за модульну контрольну роботу.

Виконання модульних контрольних завдань може проводитися у формі тестів (із використанням комп'ютерних технологій), відповідей на теоретичні питання, вирішення практичних завдань під час проведення контрольних робіт.

Конкретний перелік тестів, питань та завдань, порядок і час їх складання, критерії оцінювання визначаються кафедрою і доводяться до відома студентів на початку навчального року.

Підсумковий бал за результатами ПМК оформляється під час останнього семінарського заняття відповідного семестру.

Результати ПМК знань студентів вносяться до відомості обліку поточної успішності та є основою для визначення загальної успішності студента з даного предмета і враховуються (за необхідності) при виставленні балів за підсумковий контроль знань (ПКЗ).

У разі невиконання завдань ПМК з об'єктивних причин студенти мають право, за дозволом декана (викладача), скласти їх до останнього семінарського заняття. Час та порядок складання визначає викладач.

7. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Відповідно до вимог “Положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців” індивідуальна робота студентів з історії держави і права України може включати: участь у роботі студентського наукового гуртка (проблемної групи) з історії держави і права України, студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах; написання рефератів та їх презентація; анотація прочитаної додаткової літератури; бібліографічний опис літератури; переклад іноземних текстів встановлених обсягів та інші форми роботи.

Вибір студентом видів індивідуальної роботи здійснюється на альтернативній основі згідно із власними інтересами за попереднім узгодженням з викладачем. Організовує, контролює та оцінює якість виконання індивідуальної роботи куратор, який закріплюється кафедрою за студентською навчальною групою.

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ”

Підсумкове оцінювання рівня знань студентів з історії держави і права України здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю (ПМК), індивідуальної роботи та підсумкового контролю знань студентів (ПКЗ) за 100-бальною шкалою. Завдання ПМК та індивідуальна робота студентів оцінюються в діапазоні від 0 до 50 балів; завдання, що виносяться на ПКЗ, – від 0 до 50 балів.

ПКЗ з історії держави і права України проводиться у формі іспиту з ключових питань, що потребують творчої відповіді та уміння синтезувати знання з даного предмета з сучасними соціальними і правовими проблемами.

Конкретний перелік питань та завдань, що охоплюють весь зміст навчальної дисципліни, критерії оцінювання екзаменаційних завдань, порядок і час їх складання визначаються кафедрою і доводяться до студентів на початку навчального року. До екзаменаційного білета включаються, як правило, 3 питання з історії держави і права України.

До відомості обліку підсумкової успішності вносяться сумарні результати в балах за ПМК, індивідуальну роботу студентів та ПКЗ.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється в залікову книжку згідно з такою шкалою:

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за 100-бальною шкалою, що використовується в Нац. ун-ті “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”
A	Відмінно – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	5	90 – 100
B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80 – 89
C	Добре – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75 – 79
D	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70 – 74
E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії		60 – 69
FX	Незадовільно – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	2	35 – 59
F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота, обов’язковий повторний курс		1 – 34

9. ПЕРЕЛІК ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ ПИТАНЬ

1. Предмет курсу історії держави і права України. Метод та періодизація.
2. Держава скіфів: суспільний і політичний лад, джерела і основні риси права.
3. Античні міста-держави у Північному Причорномор'ї: суспільний і політичний лад, джерела й основні риси права.
4. Боспорське царство: суспільний і політичний лад, джерела і основні риси права.
5. Формування державності східних слов'ян. Утворення Київської Русі.
6. Правове становище населення в Київській Русі (IX – XII ст.).
7. Державний лад Київської Русі (IX – XII ст.).
8. “Руська правда”: походження, редакції, списки, значення для вивчення історії права Київської Русі.
9. Право власності в “Руській правді”. Зобов'язальне та спадкове право в “Руській правді”.
10. Злочини і покарання та судочинство в “Руській правді”.
11. Церковні статuti князів Володимира і Ярослава Мудрого.
12. Суспільний і державний лад Русі в період феодальної роздробленості (XII – XIV ст.).
13. Галицько-Волинське князівство. Його значення в історії української державності.
14. Право південно-західних земель Русі в період феодальної роздробленості (джерела, основні риси).
15. Правове становище феодалів і духовенства на українських землях у складі Речі Посполитої.
16. Правове становище селянства і міського населення на українських землях у складі Речі Посполитої.
17. Державний лад на українських землях у складі Речі Посполитої.
18. Джерела і основні риси права України (кінець XIV – перша половина XVIII ст.).

19. Виникнення українського козацтва. Запорізьке козацтво. Реєстрове козацтво.
20. Війна українського народу за визволення з-під влади Речі Посполитої 1648 – 1654 рр. (причини, завдання, рушійні сили).
21. Формування української національної державності і права у 1648 – 1654 рр.
22. Правовий статус України за Переяславською угодою 1654 р.
23. Автономний устрій України (друга половина XVII ст.).
24. Конституція Пилипа Орлика (1710 р.).
25. Суспільний устрій України у складі Росії у XVIII ст.
26. Державний устрій України в період наступу на її автономію (XVIII ст.).
27. Джерела права України в XVIII ст. Кодифікація права України.
28. Основні риси права України XVIII ст.
29. Суспільно-політичний лад і право в західноукраїнських землях (друга половина XVII – друга половина XVIII ст.).
30. Суспільний лад України у складі Росії (перша половина XIX ст.).
31. Державний лад України у складі Росії (перша половина XIX ст.).
32. Основні риси права України у складі Росії (перша половина XIX ст.).
33. Кодифікація права України в I половині XIX ст., її підсумки. Зібрання малоросійських прав (1807 р.).
34. Суспільно-політичний лад у західноукраїнських землях (кінець XVIII – перша половина XIX ст.).
35. Джерела і основні риси права в західноукраїнських землях (кінець XVIII – перша половина XIX ст.).
36. Селянська реформа 1861 р. у Росії та її впровадження в Україні.
37. Суспільний лад України (друга половина XIX ст.).
38. Державний лад України (друга половина XIX ст.).
39. Земська (1864 р.) і міська (1870 р.) реформи в українських губерніях Росії.

40. Судова реформа 1864 р. в Україні.
41. Основні риси цивільного права в Україні (друга половина XIX ст.).
42. Основні риси кримінального права в Україні (друга половина XIX ст.).
43. Основні риси фабрично-трудоного права в Україні (друга половина XIX ст.).
44. Основи сімейного права в Україні (друга половина XIX ст.).
45. Суспільно-політичний лад та право в Галичині, Північній Буковині та Закарпатті (друга половина XIX ст.).
46. Зміни в суспільно-політичному ладі та праві в Україні в період революції 1905 – 1907 рр. у Росії. Утворення політичних партій.
47. Ради робітничих депутатів в Україні в період революції 1905 – 1907 рр.
48. Зміни в державному ладі і праві України в період Першої світової війни.
49. Тимчасовий уряд, його органи в Україні та його законодавство.
50. Ради робітничих, солдатських та селянських депутатів в Україні у 1917 р.
51. Боротьба за національно-державне відродження України. Утворення та діяльність Центральної Ради.
52. Універсали Центральної Ради.
53. Законодавство Центральної Ради.
54. Утворення гетьманської держави П. П. Скоропадського.
55. Державний лад та законодавство періоду Гетьманату П. П. Скоропадського.
56. УНР за часів Директорії. Її державний лад і право.
57. Західноукраїнська Народна Республіка.
58. I Всеукраїнський з'їзд Рад. Утворення Української Радянської Республіки.
59. Боротьба за відновлення радянської влади в Україні (1918 – 1920).
60. III Всеукраїнський з'їзд Рад. Конституція УСРР 1919 р.

61. Воєнно-політичний союз УСРР з РСФРР та іншими радянськими республіками (1919 р.). Україна і створення Союзу РСР.

62. Становлення воєнно-пролетарської диктатури і політика воєнного комунізму, її законодавче регулювання.

63. Становлення та розвиток радянського законодавства в Україні (1917 – 1920 рр.).

64. Нова економічна політика та її законодавче регулювання.

65. Конституція УСРР 1929 р.

66. Кодифікація радянського законодавства в Україні в період непу.

67. Цивільний кодекс УСРР 1922 р.

68. Кримінальний кодекс УСРР 1922 р.

69. Суцільна колективізація та розкуркулювання в 30-ті роки ХХ ст.

70. Формування адміністративно-командної системи управління в Україні в 30-ті роки ХХ ст.

71. Конституція УРСР 1937 р. Перебудова державних органів УРСР на основі Конституції 1937 р.

72. Державний устрій в Західній Україні в 1920-30-х рр. ХХ ст. Приднання західноукраїнських земель до складу УРСР (1939 р.).

73. Основні риси права України в 1929 – 1941 рр. Анти-демократичні деформації у праві.

74. Перебудова державного механізму України у Великій Вітчизняній війні.

75. Спроби ОУН відновити українську державність у 1941 р.

76. Окупаційний режим та рух опору в Україні у Великій Вітчизняній війні.

77. Основні джерела і риси права України в період Великої Вітчизняної війни.

78. Суспільно-економічний та державний лад України в післявоєнні роки (1945 – 1953 рр.), “Ждановщина”, продовження масових репресій.

79. Основні риси права України в післявоєнні роки (1945 – 1953 рр.).

80. Суспільно-економічний лад України в період десталінізації (сер. 1950-х – сер. 1960-х років). Шестидесятники. Дисиденти.

81. Державний лад України в період десталінізації.

82. Основні риси права в Україні в період десталінізації.

83. Друга кодифікація радянського законодавства в Україні.

84. Адміністративно-командна система управління та її негативний вплив на суспільно-політичне життя в період уповільнення темпів соціально-економічного розвитку і застою (сер. 1960-х – сер. 1980-х р.).

85. Конституція УРСР 1978 р.

86. Зміни в державному ладі і праві України в період перебудови.

87. Зміни у статусі України як союзної республіки в період перебудови. Декларація про державний суверенітет України (1990 р.).

88. Акт проголошення незалежності України (1991 р.).

89. Розбудова Української незалежної держави (1991-1996 рр.).

90. Розробка і прийняття нової Конституції України 1996 р., її загальна характеристика.

З М І С Т

1. Вступ.....	3
2. Загальний розрахунок годин лекцій, семінарських занять, самостійної роботи.....	5
3. Програма навчальної дисципліни “Історія держави і права України”.....	8
4. Плани семінарських занять з історії держави і права України.....	30
5. Самостійна робота студентів.....	61
6. Поточний (модульний) та підсумковий контроль знань студентів.....	62
7. Індивідуальна робота студентів.....	64
8. Критерії оцінки успішності студентів з навчальної дисципліни “Історія держави і права України”.....	65
9. Перелік екзаменаційних питань.....	67

Навчальне видання
**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
**“ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
УКРАЇНИ”**

(відповідно до вимог ECTS:
галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”)

для студентів I курсу

У к л а д а ч і: ГОНЧАРЕНКО Володимир Дмитрович,
ВАСИЛЬЄВ Євген Олександрович,
ЄРМОЛАЄВ Віктор Миколайович,
КАРАТАЄВА Галина Григорівна,
КИЯН Марина Шарифівна,
ЛІСОГОРОВА Катерина Миколаївна,
ЛИЗОГУБ Віталій Анатолійович,
ПОХОДЗІЛО Юрій Миколайович,
РОССИХІН Василь Васильович,
СКУРАТОВИЧ Ірина Миколаївна,
ХАРАСИК Наталія Олегівна,
ЧЕРНИЧЕНКО Станіслав Анатолійович,
ШЕВЕРДІН Максим Михайлович,
ШИГАЛЬ Денис Анатолійович

Відповідальний за випуск *В. Д. Гончаренко*

Редактор *Л. В. Русанова*
Комп’ютерна верстка *А. В. Старжинської*

План 2012

Підп. до друку 02.07.2012. Формат 60x84^{1/16}. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Ум. друк. арк. 4,62. Облік.-вид. арк. 2,47. Вид. № 99.
Тираж 300 прим. Зам. № 4415. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.